

Владимир Димитријевић

БОГ ИЛИ МАМОН?

(Православно учење о раду, социјалној правди
и хришћанском солидаризму)

поводом повратка имовине
Србској Православној Цркви

друго, допуњено издање

Мала библиотека
књига прва

Владимир Димитријевић

БОГ ИЛИ МАМОН?
(Православно учење о раду, социјалној правди
и хришћанском солидаризму)

поводом повратка имовине
Србској Православној Цркви

друго, допуњено издање

Лино
2009.

Владимир Димитријевић: Бог или мамон? (Православно учење о раду, социјалној правди и хришћанском солидаризму)

Издавач: ИК Лио, Горњи Милановац

за издавача: Слободан Обрадовић

уредник: Михаило Бусоњић

књигу препоручује: Срећко Јовановић

припрема: ИК Лио

штампа: Ленарт, Горњи Милановац

тираж: 1000 примерака

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

272.2-1
271.2-284

ВЛАДИМИР ДИМИТРИЈЕВИЋ / Бог или мамон?

(Православно учење о раду, социјалној правди
и хришћанском солидаризму) Владимир
Димитријевић. 2. издање - Горњи Милановац : Лио, 2009
(Горњи Милановац: Ленарт). 64. стр. : 17
cm.

Тираж 1000. - Стр. 5-6: Уводна реч /
приређивач
ISBN 978-86-83697-83-7

COBISS.SR-ID 1584178876

УВОДНА РЕЧ

Прво издање ове књижице појавило се о Васкрсу 2009. године, као специјални додатак часописа „Печат” под насловом „Православље и социјална правда / Православно учење о раду и хришћанском солидаризму”. Пред читаоцем је допуњена верзија, са новим насловом и понеком изменом. Текст је, иначе, публикован и на националном сајту vidovdan.org

Ове књиге не би ни било да њен аутор није гледао живе примере хришћанског милосрђа, који су га подстакли да се сети Светог Предања Цркве од Истока, и да запише неколико речи на тему човекољубља које почиње Богом Човекољупцем, а продужава се у људима Његовим.

Заиста, ко би заборавио делатне примере филантропије виђене у делима блаженопочивших епископа, попут Данила будимског и Стефана жичког, монаха какав беше Митрофан Хиландарац, верника попут Србина из Америке, Зорана Маринковића? Или Милосрдну секцију Мисионарске школе при храму Светог Александра Невског у Београду (школу је основао протојереј - ставрофор Хаџи Љубодраг Петровић, а сада је води протојереј Вајо Јовић), која је обишла толике болне, рањене, убоге? Или рад Верског добротворног старатељства Архиепископије београдско - карловачке, око кога се, трудом протe Љубодрага Петровића, окупило на десетине лекара, просветних радника, правника и других, спремних да бесплатно помогну својим ближњима у невољи? Или неизмерну љубав србског монаштва, од овчарско - кабларских манастира, преко светојустиновских Ђелија, до Рукумије, љубав према госту и сиромашу, право авраамовско гостољубље у духу Светог Николаја Жичког? Или љубав наше браће Грка, који су Србима из свих крајева, а нарочито из Босне, помагали у тешке дане, 1991-1995. године (незаборавна је Аспровалта, са својим старцем Теофилом, који је летовањима утешио преко десет хиљада србске деце и преко триста србских инвалида рата, снабдевајући их ортопедским помагалима)? А жртву сестара Свете Петке Изворске код Параћина, које и данас гаје децу што су их сви одбацили? Труд

реhabилитационог центра „Црна Река” око помоћи наркома-нима? Труд братства манастира Ковиљ око унесрећених дрогом? Има, има још примера хришћанског човекољубља - поменути су само неки, које лично зна аутор ове књижице. Он зна и многе друге примере, од верника до епископа, али, они су још живи, па није у складу с православном етикецијом да о њима пишемо, јер се још увек подвизавају ка Царству.

Свима њима, с поштовањем и љубављу, нека буде посвећено ово делце, а од Господа награда.

На Свету Ангелину Србску, 2009.

Аутор

ШТА ЋЕ БИТИ СА ЦРКВЕНОМ ИМОВИНОМ?

У организацији Покрајинског секретаријата за прописе, управу и националне мањине у великој сали Скупштине АП Војводине, одржана је, 24. марта 2009, међународна конференција „Реституција имовине црквама и верским заједницама у Републици Србији”.

Директор Дирекције за реституцију Владимир Тодоровић изјавио је да би у 2009. години могао да буде донет општи закон о реституцији.

„Општа денационализација тек треба да се спроведе и очекујемо да тај процес у легислативном смислу почне ове године”, рекао је Тодоровић на Међународном скупу о повраћају имовине црквама и верским заједницама у Скупштини Војводине.

Навео је да ће се општи закон о реституцији односити на око 80.000 захтева које су поднели грађани за враћање имовине која им је одузета након Другог светског рата, у процесу национализације.

„Припреме закона трају мало дуже јер се транзиција у сфери својинских односа у Србији споро спроводи. Светска економска криза додатно је успорила процес доношења општег закона о реституцији”, казао је Тодоровић.

Према његовим речима, незауостављив је процес враћања имовине црквама и верским заједницама, на основу закона који је донет 2006. године.

Прецизирао је да цркве и верске заједнице потражују око 83.000 хектара земљишта, око 1.300 стамбених објеката, 712 пословних објеката, 249 гробаља и 145 магичних књига.

Тодоровић је навео да највише потражује сремска епархија Српске православне цркве и додао да се највећи део њених захтева односи на земљиште и шуме на Фрушкој гори.

Он је рекао да ће бити проблема приликом враћања стамбених објеката црквама и верским заједницама јер је између 95 и 98 одсто тих објеката у међувремену приватизовано.

„То значи да ће бити проблема у смислу природног враћања тих објеката”, казао је Тодоровић.

Оценио је да процес реституције црквене имовине није такав да би могао да угрози националне ресурсе.

Председник Скупштине Војводине Шандор Егерши рекао је да је у Војводини највећи број одузетих верских посета, готово два пута више него у осталом делу Србије.

„Око 94 одсто укупне реституције пољопривредног земљишта треба да се реализује у Војводини”, казао је Егерши.

Навео је да је у Војводини одузето десет пута више земље него у осталим деловима Србије и заузео се да процес реституције буде проширен и на све друге власнике национализоване имовине, а не само да се односи на цркве и верске заједнице.

Помоћник министра вера Драган Новаковић рекао је да је Србија доношењем Закона о враћању имовине црквама и верским заједницама поштовала своје међународне обавезе и дала важан допринос хармонизацији домаћих прописа са прописима Европске уније.

Додао је да ће се, уколико процес реституције црквене имовине буде на време завршен, смањити и буџетска издвајања за деловање црква и верских заједница. Дакле, повратак имовине Српске цркве је на помолу.

Шта ће се десити са враћеном имовином? Хоће ли она бити извесна шанса опљачкане и ојађене земље, или још један повод за огорчење међу потомцима Светог Саве? Враћање имовине Цркви може да постане важно ако Црква оно што јој се враћа уложи у свој народ, омогућујући му да се греје топлином хришћанског милосрђа, али и да стекне шансу за рад и живот достојан човека (јер ће Црква, као земаљска установа - њен „мистички” аспект се ту не рачуна!) свакако постати један од битнијих „послодаваца” у Србији. Такође, она ће моћи да буде озбиљан преговарач са државном влашћу у области социјалне политике, не дозвољавајући партијским гаулајтерима да доносе законе за даље обесправљивање жртава транзиције - обичних људи и њихових породица, Христове мале браће, сестара и деце.

Међутим, ако Црква (понављам: као земаљска установа!) буде допустила да њеном имовином манипулишу тајкуни, бестидни пљачкаши српске сиротиње, који ће се маскирати у „побожњаке” и, рецимо, немилице секући црквене шуме, у исти мах одвајати понеку пару за храмове и луксузне епархијске дворове - онда ће се показати да је данашње поколење наследника Светог Саве, пре свега у врху

Цркве, недостојно свог наслеђа. Ако ни због чега другог, а оно због заборављања хришћанских идеала, којима се може и мора приступати као вечно живом извору надахнућа за делање у садашњости.

На жалост, ми смо већ видели да се паре за ову или ону црквену потребу примају од свих и свакога, што није било правило ране Цркве. Када је гностик Маркион, у II веку, Римској цркви дао 200 хиљада сестерција (огроман прилог!), све му је било враћено - јер је дотични био лишен црквеног општења. Ранохришћански документ, „Апостолске установе”, дефинише од којих лица (због нехришћанског начина зарађивања) не треба примати прилоге за Цркву: од крчмара (јер су кафане биле легло неморала), лопова, блудника, варалица, несавесних адвоката, вајара идолских фигурица, трговаца који закидају на мери, пијанца, целата, убица, поткупљивих судија. На списку оних од којих се НЕ СМЕЈУ ПРИМАТИ ПРИЛОЗИ НАЛАЗЕ СЕ И УГЊЕТАЧИ СИРОТИЊЕ, ОНИ КОЈИ ЗЛОСТАВЉАЈУ СЛУГЕ И ЗЕЛЕНАШИ. „Апостолске установе” изричито кажу: „Ако је Црква у тешкој ситуацији, боље је да пропадне него да прими нешто од непријатеља Божјих”. А шта је огроман број србских новобогаташа? Зар то, углавном (част изузетима!) нису угњетачи сиротиње, злоставитељи својих радника и зеленаши разних врста и боја?

Зато је пред Србском Црквом огроман изазов. Велики византијски канониста Зонара учио је да је имовина Цркве имовина сиромаша. Ако тако не буде и сада, када Црква у Србији добије награду своју имовину, не само да ће се десити промашај еванђељског циља, него ће и народ изгубити поверење у ту последњу установу Србства у коју се има поверења. А онда ће „неки нови клинци” поново помислити да је „религија опијум за народ”, и поново ће почети да недостојанство Хришћана сматрају лажношћу самог хришћанства, уз све радикално што уз такав став иде.

Зато и текст који следи има за циљ да нас подсети на хришћанске идеале у овој области.

У Русији је милосрдно - мисионарски рад данас много шири и озбиљнији. Руска Црква оснива своје школске установе (од вртића до Универзитета, а Москва је пуна православних гимназија). Граде се домови за децу без родитељског старања, а свештеници, надахнути идеалом своје вере, окупљају беспризорне

малишане и гаје их, уз помоћ својих парохијана, који помажу материјално, али и радом. Црквени аутобуси по Москви и другим градовима иду и сабирају бескућне пијанце, спасавајући их од смрзавања. Свештена лица - лекари и психолози баве се православном психотерапијом и лечењем наркомана (јеромонах Анатолије Берестов један је од најпознатијих бораца против наркоманије).

Али, нажалост, ово су појединачни примери, и још увек нема систематичности у раду.

Још једном: овај текст је ту да би нас подсетио на хришћанске идеале - од ране Цркве, преко Средњег века, до данас. У њему су дате како светопредањске основе тзв. „социјалне теологије”, тако и живи примери милосрђа и старања за ближње. (Наравно, тих примера је било много више у повести Цркве но што их има у свом огледу; рецимо, Свети Јован Милостиви, патријарх који је плакао кад год је прошао дан а да неком не учини милостињу. Ми смо се овом огледу ограничили само на „парадигматичне” случајеве.)

Посебну целину наших разматрања чини поглед на „Основе социјалне концепције Руске Православне Цркве”, документ усвојен на јубиларном Светом Архијерејском Сабору Руске Цркве 2000. године. У њему је подробно изложено, поред осталог, православно учење о раду и својини, али и поглед на разарање животне околине захваљујући безумљу идеологије тзв. „неограниченог раста” и став према глобализму као последњој метастази капитализма. Учење Руске Цркве, које јесте став Цркве у целини, стављено је на почетак огледа, јер оно даје најширу основу за даља, појединачна разматрања.

УЧЕЊЕ ЦРКВЕ О РАДУ, СВОЈИНИ И ГЛОБАЛИЗАЦИЈИ

Учење Цркве о раду

Православна Црква је, ослањајући се на Свето Писмо и Предање, одавно високо уздигла људски рад. Јер, и Бог у Кога она верује је поставши Човек Исус Христос, био Радник - столар Који је Својим рукама издржавао Своју Мајку и Себе. Суштину православног учења о раду и његовим плодовима исказала је Руска Православна Црква, у свом званичном документу „Основи социјалне концепције”. Ево тог учења:

>>> Рад је органски елемент људског живота. У Књизи Постања каже се да не беше човека да ради земљу (1. Мојс. 2; 5). Створивши рајски врт, Бог је у њему настанио човека да Га ради и да Га чува (1. Мојс. 2; 15). Рад је стваралачко откривање човека којем је због првобитне богоподобности дато да буде сарадник и сарадник Господњи. Међутим, након човековог отпадања од Творца изменио се и карактер рада: Са знојем лица својега јешћеш хлеб, докле се не вратиш у земљу од које си узет; јер си прах и у прах ћеш се вратити (1. Мојс. 3; 19). Ослабило је стваралаштво, које чини саставни део рада; рад је за палог човека превасходно постао начин да се домогне средстава за живот.

Реч Божија не само да пажњу људи обраћа на неопходност свакодневног рада, него му поставља и одређени ритам: Сећај се дана од одмора да Га светкујеш. Шест дана ради и свршуј све послове своје, а седми дан је одмор Господу Богу твојему; тада немој радити ниједнога посла, ни ти, ни син твој, ни кћи твоја, ни слуга твој, ни слушкиња твоја, ни живинче твоје, ни странац који је међу вратима твојим (2. Мојс. 10; 8-10). Том заповешћу Творца процес човечијег рада доводи се у везу с божанственим стваралаштвом, које је поставило почетак стварању света. Наиме, заповест о празновању шестог дана./.../ заснива се на томе што је Бог приликом стварања света благословио седми дан, и посветио га, јер је у тај дан отпочинуо од свих дела Својих која учини (1. Мојс. 2; 3). Требало би да тај дан буде посвећен Господу, како свакодневне бриге не би човека одвратиле од Творца. Упоредо с тим, делотворно испољавање милосрђа и несебична помоћ ближњима не представљају кршење заповести: Субота је ради човека а не човек ради суботе (в. Мт. 2; 27). Од апостолских времена, у хришћанском предању је

дан, који је слободan од рада, постао први дан седмице - дан Васкрсења Христовог, односно недеља.

Усавршавање оруђа и метода рада, његова професионална подела и прелазак од његових једноставнијих облика ка сложенијим потпомогли су побољшању материјалних услова човековог живота. Међутим, заваривање цивилизацијским достигнућима удаљује људе од Творца и води ка привидном тријумфу разума који настоји да земаљски живот уреди без Бога. Остваривање сличних тежњи се током историје човечанства увек трагично окончавало.

У Светом Писму је речено да су први устројитељи земаљске цивилизације били Каинови синови: Ламех и његови синови изумели су и створили прва оруђа од бабра и гвожђа, покретне шаторе и различите музичке инструменте. Они су били родоначалници многих заната и уметности (в. 1. Мојс. 4; 20-22). Ни они, међутим, исто као ни други људи, нису успели да избегну саблазни: Свако тело поквари пут свој на земљи (1. Мојс. 6; 12). Због тога је, према вољи Творца, цивилизацију Каиноваца окончао потоп. Најсликовитији библијски пример покушаја палог човечанства да „створи себи име” представља изградња Вавилонске куле, чија ће висина „досезати до неба.” Грађење куле постало је символ уједињења људских напора на достизању богопротивних циљева. Господ је прекорео горделивце: помешавши језике, онемогућио им је да разумеју једни друге и расејао их по читавој земљи.

Са хришћанске тачке гледишта, рад сам по себи није безусловна вредност. Он постаје благословен онда, кад се покаже као сапрудништво Господу и кад потпоможе испуњењу Његове замисли о свету и човеку. Рад, међутим, није благословен уколико је усмерен на служење егoистичним интересима личности или људске заједнице, а такође и на удовољавање грешних потреба духа и тела.

Свето Писмо сведочи о два морална подстицаја на рад: радити, да би човек самога себе прехранио и да никога не би оптерећивао и радити, да би се помогло онима, којима је то потребно. Нека се труди да ради својим рукама оно што је добро да би имао давати онеме, коме је потребно (Еф. 4; 28). Такав рад одгаја душу и укрепљује човеково тело, дајући хришћанину могућност да своју веру пројави у богоугодним делима милосрђа и љубави према ближњима (в. Мт. 5; 16

и Јак. 2; 17). Сви добро памте речи апостола Павла: Ако неко неће да ради нека и не једе (2. Сол. 3; 10).

Св. Оци и учитељи Цркве непрестано су подвлачили етички значај радних процеса. Тако је Климент Александријски назвао рад „школом друштвене праведности”. Свети Василије Велики је тврдио да „није намера побожности да послужи као изговор за лењост и бекство од рада, него подстицај на још већи рад”. Свети Јован Златоусти је позивао да се „безбожништвом не сматра рад него беспосличење”. Монаси многих ма-настира подвизавали су се радом. Њихова делатност је по много чему била пример за подражавање. Поред највишег духовног ауторитета, оснивачи великих монашких обитељи уживали су и славу вредних радника. Широко је познат усрдан рад преподобних Теодосија Печерског, Сергеја Радоњешког, Кирила Бјелојезерског, Јосифа Волоцког, Нила Сорског и других руских подвижника.

Црква благосиља сваки рад, који је управљен ка добру људи. При том се не даје предност ниједној од људских делатности, уколико она одговара хришћанским моралним нормама. У Својим причама, наш Господ Исус Христос непрестано помиње разна занимања, никада не издвајајући ниједно од њих. Он говори о раду сејача (Мк. 4; 3-9), слуге и управитеља (Лк. 12; 42-48), трговца и рибара (Мт. 13; 45-48), домаћина и посленика у винограду (Мт. 20; 1-16). Међутим, савремено доба условило је развој читаве индустрије, специјално усмерене ка пропаганди порока и греха, на задовољавање погубних страсти и навика, као што су пијанство, наркоманија, блуд и прељуба. Црква сведочи о грешности учествовања у таквој делатности, будући да она не изопачује само радника него и друштво у целини.

Радници имају право да користе плодове свога рада: Ко сади виноград и не једе од рода његова? Или ко чува стадо и од млека стада не једе?...Који оре, треба у нади да оре, и који врше, треба да врше у нади да ће примити по својему надању (1. Кор. 9; 7, 10). Црква учи да одбијање да се плати частан рад није само преступ против човека него и грех пред Богом.

Свето Писмо каже: Немој увредити најамника, сиромаша и потребитога између браће своје... подај му најам његов исти дан..., да не би завикао на тебе ка Господу и било би ти грех (5. Мојс. 24; 24-25). Тешко ономе... који се служи

ближњим својим ни за што и плате за труд његов не даје му (Јер. 22; 13).

Упоредо с тим, заповест Божија налаже онима који раде да се брину о људима који из различитих разлога не могу сами да зараде за живот - о слабима, болеснима, дошљацима (избеглицима), сирочади и удовицама - и да са њима деле плодове свог рада, да би те благословио Господ Бог твој у сваком послу року твојих (5. Мојс. 24; 19).

Настављајући на земљи служење Христа, Који је Себе поистоветио управо са унесрећенима, Црква свагда ступа у заштиту немоћних и слабих. Она због тога позива друштво на праведну поделу производа рада, при чему ће богати подржавати сиромашнога, здрави болеснога, а способни за рад - престарелог. Духовно благостање и самоочување друштва могући су само у оном случају ако се обезбеђење живота, здравља и минималног благостања свих грађана сматра безусловним приоритетом приликом расподеле материјалних средстава.<<

Учење Цркве о својини

Православна Црква има разрађено учење о својини, и изражава га како кроз дела Светих Отаца, тако и у пракси. Најкраћа и најпрецизнија формулација овог учења дата је у „Основама социјалне концепције Руске Православне Цркве”, објављеним на јубиларном Архијерејском сабору 2000. године. Ево тог учења:

>> Прихваћено је да се под својином (власништвом) подразумева друштвено призната форма односа људи према плодовима рада и природним ресурсима. Међу основне пуномоћи власника обично се укључују право господарења и коришћења, право управљања и добијања прихода, право на отуђење, губитак, промену или уништење предмета својине.

Црква не одређује право људи на својину. Међутим, ни материјална страна људског живота не остаје изван њеног видокруга. Позивајући нас да најпре тражимо Царство Божије и правду његову (Мт. 6; 33), Црква не заборавља ни потребу за хлебом насушним (Мт. 6; 11), сматрајући да би сваки човек требало да има довољно средстава за достојанствен живот. Упоредо с тим, Црква упозорава на прекомерну привученост материјалним добрима, богатством и сластима овога живота (в. Лк. 8; 14). У ставу Православне Цркве према својини нема нити игнорисања материјалних потреба нити супротне крајности, која би

величала тежњу људи ка задобијању материјалних добара као највишег циља и вредности постојања. Имовински положај човека сам по себи не може да се посматра као сведочанство о томе да ли је он угодан Богу или није.

Однос православног хришћанина према својини мора се заснивати на еванђелском начелу љубави према ближњем, израженом у Спаситељевим речима: Заповест нову дајем вам: да љубите једни друге (Јн. 13; 34). Та заповест је основа моралног понашања хришћана. Требало би да за њих а, са црквене тачке гледишта, и за све остале људе, она служи као императив у сфери регулисања међуљудских односа, укључујући и својинске.

Према учењу Цркве, људи сва своја материјална добра добијају од Бога, Којем и припада искључиво право на њихово поседовање. Спаситељ је много пута у Својим причама указивао на релативност човековог права на својину: то је или виноград, који је дат на коришћење (Мк. 12; 1-9), или таланти који су расподељени међу људима (Мт. 25; 14-30), или имање, које је дато на привремено управљање (Лк. 16; 1-13). Изражавајући Цркви својствену мисао да је Бог апсолутни власник свега, св. Василије Велики пита: „Кажи ми, шта је то уистину твоје сопствено? Одакле си га узео и донео у живот?” Грешан однос према својини, који се пројављује или у заборављању или у свесном одбацивању тог духовног начела, рађа поделу и отуђење међу људима.

Материјална добра не могу човека учинити срећним. Господ Исус Христос упозорава: Чувајте се сваке грамзивости, јер нико не живи од имовине своје што је сувише богат (Лк. 12; 15). Трка за богатством погубно се одражава на човеково духовно стање и може да доведе до потпуне деградације личности. Апостол Павле указује да који хоће да се богате, упадају у искушење и замку, и у многе луде и погубне жеље, које гурају људе у пропаст и погибел. Јер је корен свију зала среброљубље, којему неки предавши се застранише од вере и навукше на себе муке многе. А ти, о човече Божији, бежи од тога (1. Тим. 6; 9-11). У беседи с младићем, Господ је рекао: Ако хоћеш савршен да будеш, иди продај све што имаш и подај сиромасима, и имаћеш благо на небу, па хајде за Мног (Мт. 19; 21). Христос је затим те речи разјаснио Својим ученицима: Тешко је богатоме ући у Царство небеско... Лакше је камили проћи кроз иглене уши неголи богатоме ући у Царство Божије (Мт. 19; 23-24). Еванђелиста Марко прецизно каже да је улазак

у Царство Божије тежак управо онима, који се не уздају у Бога него у материјална добра: Онима који се уздају у богатство (Мк. 10; 24). Само су они, који се уздају у Господа као Гора Сион; неће се поколебати до века (Пс. 124; 1).

Уосталом, и богаташ може да се спасе, јер што је људима немогуће Богу је могуће (Лк. 18; 27). У Светом Писму се не може наићи на куђење богатства као таквог. И Авраам и старозаветни патријарси били су имућни људи, као и праведни Јов, Никодим и Јосиф из Ариматеје. Поседујући значајну имовину, неће сагрешити онај што ју користи сагласно вољи Бога, Којем припада све постојеће, нити ће сагрешити онај што ју користи по закону љубави, јер радост и пунота живота није у стицању и поседовању него у даривању и жртви. Апостол Павле позива да се опомињемо речи Господа Исуса коју Он рече: Блаженије је давати него примати (Дела ап. 20; 35). Свети Василије Велики сматра да је лопов онај, који не даје део свог иметка као жртвену помоћ ближњем. Исту мисао истиче и св. Јован Златоусти: „Не давати од своје имовине такође значи плљачку”. Црква позива хришћане да својину разумеју као дар Божији, који им је даг да би га користили за своје и добро својих ближњих.

Истовремено, Свето Писмо признаје човеково право на својину и осуђује сваки насртај на њу. У две од десет заповести Декалога непосредно се говори о томе: Не кради... Не пожели куће ближњег твојега, не пожели жене ближњег твојега, ни слуге његова, ни слушкиње његове, ни вола његова, ни магарца његова, нити ишта што је ближњег твојега (2. Мојс. 20; 15,17). У Новом Завету је сачуван такав однос према својини, али је добио и дубљу, моралну утемељеност. У Еванђељу се о томе говори на следећи начин: Не укради... не пожели туђе и било која друга заповест, испуњава се у овој речи: Љуби ближњег својега као самога себе (Рим. 13; 9).

Црква признаје постојање разноликих форми својине. Државна, друштвена, корпоративна, лична и мешовити облици својине су током историјског развоја у различитим земљама задобили и различиту укорененост. Црква не даје предност ниједној од тих форми. У свакој од њих могуће су како грешне појаве - плљачка, грамзивост и неправедна расподела плодова рада - тако и долична и морално оправдана расподела материјалних добара.

Све већи значај добија интелектуална својина, чији су предмет научни радови

и изуми, информативне технологије, уметничка дела и друга достигнућа стваралачке замисли. Црква поздравља стваралачки рад који је управљен ка друштвеном добру, осуђујући нарушавање ауторских права на интелектуалну својину.

Уопштено говорећи, Црква не може да одобри опимање и прераду својине, уз гажење права њеног законитог власника. Изузетак може да буде само оно одузимање својине на основу одговарајућег закона које, будући образложено интересима већине људи, прати праведна компензација. Искуство отаџбинске историје показује да нарушавање тих начела нужно води ка социјалним потребима и људским страдањима.

У историји хришћанства, за многе заједнице били су карактеристични обједињење имовина и одрицање одличних власничких тежњи. Такав карактер имовинских односа потпомагао је јачању духовног јединства верујућих и у многим случајевима био је економски ефикасан. Као пример за то могу да послуже православни манастири. Међутим, одрицање одличне својине у првоапостолској општини (Дела ап. 4; 32), а касније и у општежитељним манастирима, имало је искључиво добровољни карактер и било је повезано сличним духовним избором.

Посебну форму својине представља својина религиозних организација. Она се стиче на различите начине. Међутим, основну компоненту њеног формирања представљају добровољни прилози верујућих људи. Сагласно Светом Писму, жртва је светиња и у непосредном смислу припада Богу; онај који приноси жртву даје Богу а не свештенику (в. 3. Мојс. 27; 30 и 1. Јездр. 8; 28). Жртва је добровољни чин, који верујући савршавају с религиозним циљевима (Нем. 10; 32). Жртве не треба да издржавају само свештенослужитеље него и цео народ Божији (в. Филипљ. 4; 14-18). Будући да је посвећена Богу, жртва је неприкосновена и сваки, који је украде, дужан је да врати више него што је украо (3. Мојс. 5; 14-15). Приношење жртава (тј. давање прилога) убраја се међу најважније заповести које је Бог дао човеку (Књ. Сир. 7; 30-34). На тај начин је приношење жртава (тј. давање прилога) посебан пример социјалних и економских односа. Услед тога, на њих не могу аутоматски да се примене закони који регулишу државне финансије и економију, а посебно државно опорезивање. Црква каже да, уколико овај

или онај њен приход има предузетнички карактер, он може бити опорезован. Међутим, сваки насртај на жртве (прилоге) верујућих представља преступ пред људима и Богом. <<<

Црква о последицама либерал-капитализма

Либерални капитализам се, у својој последњој, терминалној фази, зове глобализам. Његове последице се, свакодневно, виде и осећају. А Руска Православна Црква не може и неће да ћути пред тим последицама. Она је, још 2000. године, јасно дефинисала свој однос према глобализму! Да је чујемо:

>>> У међдржавним трговачким и економским односима требало би да се примењују она иста морална правила каква важе и за привредно-предузетничку делатност човека уопште. Сарадња народа и држава у дагој сфери мора се заснивати на поштењу, праведности и тежњи да сви учесници у заједничком раду постигну прихватљиве резултате. Поздравља се међународна сарадња у културној, научној, просветној и информативној области, уколико се она гради на равноправности и узајамном уважавању и ако је усмерена ка томе да се сваки народ који је у њу укључен, обогати искуством, сазнањима и плодовима стваралачких достигнућа.

Током 20. века, многострани међдржавни споразуми довели су до стварања разгранатог система међународног права, обавезног за све земље - потписнице одређених споразума. Државе су створиле и међународне организације, чије су одлуке такође обавезујуће за земље - учеснице. Неким од тих организација владе предају пуномоћи које се тичу економске, политичке и војне делатности, што у значајној мери задире не само у међународне односе, него и у унутрашњи живот народа. Феномен правне и политичке регионализације и глобализације постаје стварност.

С једне стране, такав развој међдржавних односа помаже активирању трговачке, производне, војне, политичке и друге сарадње, чију неопходност условљава природно јачање међународних веза и потреба за заједничким одговором на глобалне изазове савременог доба. У историји Православља постоје примери позитивног утицаја Цркве на развој регионалних међдржавних веза. Међународне организације доприносе решавању различитих спорова и конфликта.

С друге стране, не сме се потценити опасност од размимоилажења воље народа и одлука међународних организација. Те организације могу постати средства за неправедну доминацију јачих земаља над слабијима, богатих над сиромашнима, технолошки и информацијски развијенијих над заосталима. Осим тога, могло би доћи до двојних стандарда у примени међународног права а у интересу најугроженијих држава.

Све то подстиче Православну Цркву да процесу правне и политичке интернационализације приступи са критичком опрезношћу, позивајући властодршце како на националном, тако и на међународном нивоу, на појачану одговорност. Свака одлука, везана за закључење судбоносних међународних споразума, а такође и за одређење става земље у оквирима делатности међународних организација, мора се прихватити само у сагласности са вољом народа, заснованом на потпуној и објективној информисаности о суштини и последицама планираних решења. Приликом спровођења политике везане за прихватање обавезујућих међународних споразума и са деловањем међународних организација, владе морају одбранили духовну, културну и сваку другу самобитност земље и народа, као и законите интересе државе. У оквирима самих међународних организација нужно је да се обезбеди једнакост суверених држава у приступу механизмима доношења одлука и у праву на одлучујући глас, па у том смислу и приликом одређења основних међународних стандарда. Конфликтне ситуације и спорове треба решавати само уз учешће и сагласност свих земаља, чији се животни интереси дотичу у конкретном случају. Прихватање обавезујућих одлука без сагласности државе на коју те одлуке врше непосредан утицај могуће је само у случају агресије или масовног убијања људи унутар земље.

Имајући на уму нужност духовно-моралног утицаја на поступке политичких лидера, сарадње са њима, заступања потреба народа и појединих људи, Црква ступа у дијалог и сарадњу са међународним организацијама. У оквирима тог процеса она непоколебиво сведочи о својој убеђености у апсолутни значај вере и духовног делања за човеков рад, одлуке и одређе.

Глобализација нема само политичко-правну него и економску и културно - информативну димензију. У економији, она је повезана са појавом транснационалних корпорација, у којима су усредсређени значајни материјални и

финансијски ресурси и где ради огромни број грађана разних земаља. Лица која су на челу међународних економских и финансијских структура усредсређују у својим рукама огромну власт, која није под контролом народа па чак ни влада и која не признаје никакве границе - било да су то државне границе, етничко-културни идентитет или нужност очувања еколошке и демографске стабилности. Та лица понекад не желе да узму у обзир традицију и религиозна начела оних народа, који су увучени у остваривање њихових планова. Цркву узнемирује и пракса финансијских спекулација које укидају зависност прихода од уложеног труда. Један од облика тих спекулација су и „пирамидалне банке”, чије рушење изазива потресе широких размера. У целини посматрано, сличне промене у економији доводе до губитка приоритета рада и човека над капиталом и средствима производње.

У културно -информативној сфери, глобализација је узрокована развојем технологија које олакшавају премештање (пресељење) људи и предмета, ширење и добијање информација. Друштва, која су некада била подељена раздаљином и границама и због тога већим делом истородна, сада лако долазе у додир једно с другим и постају поликултурна. Међутим, дати процес прати покушај да се успостави доминација богате елите над осталим људима, једне културе и једног погледа на свет над другим, а што је посебно неприхватљиво у религиозној сфери. Као резултат, запажа се тежња да се као једина могућа представи универзална, непродуховљена култура, заснована на појмовима палог човека о слободи. Такав човек ни у чему не ограничава себе, будући да се сматра апсолутном вредношћу и мерилом истине. Многи у хришћанском свету пореде такав развој глобализације са изградњом Вавилонске куле.

Признавајући неминовност и природност процеса глобализације, који у много чему погодују општењу међу људима, ширењу информација и ефикасности производно-предузетничке делатности, Црква истовремено обраћа пажњу на унутрашњу противуречност тих процеса и опасности које су с њима повезане. Као прво, глобализација, упоредо са променом уобичајених начина организације привредних процеса, почиње да мења и традиционалне начине организовања друштва и остварења власти. Као друго, многи од позитивних плодова глобализације доступни су само нацијама које чине мањи део чове-

чанства, али које имају сличне економске и политичке системе. Чини се да су други народи, који чине пет шестина од укупног становништва на планети, одбачени на рубове светске цивилизације. Они падају у дужничку зависност од финансија неколицине индустријски развијених земаља и нису у стању да створе достојне животне услове. Међу њиховим становништвом расте незадовољство и разочарање.

Црква поставља питање о свестраној контроли над транснационалним корпорацијама и над процесима који се одигравају у финансијском сектору економије. Таква контрола, чији би циљ морало да буде потчињавање сваке предузетничке и финансијске делатности интересима човека и народа, мора се остварити посредством свих механизма, који су доступни друштву и држави.

Духовној и културној експанзији, обремененој тоталном унификацијом, морају се супротставити заједнички напори Цркве, државних структура, грађанског друштва и међународних организација, да би се у свету установила уистину равноправна и узајамна културна и информативна размена, сједињена са заштитом самобитности нације и осталих људских заједница. Један од начина да се то постигне могло би да буде и осигурање приступа земаља и народа основним технолошким ресурсима, који дају могућност глобалног ширења и примања информација. Црква подсећа ма то да многе националне културе имају хришћанске корене и да су следбеници Христови позвани да допринесу учвршћивању узајамне повезаности вере и културног наслеђа народа, одлучно се при том супротстављајући појавама антикултуре и комерцијализације информативно-стваралачког простора.

У целини посматрано, изазов глобализације захтева достојан одговор од савременог друштва, заснованог на бризи о очувању мирног и достојанственог живота свих људи, сједињене са тежњом ка њиховом духовном усавршавању. Осим тога, неопходно је да се достигне такво уређење света које би било изграђено на начелима праведности и једнакости људи пред Богом, а што би искључивало гушење њихове воље од стране националних или глобалних центара политичког, економског и информативног утицаја.

Савремени међународни правни систем заснива се на приоритету интереса земаљског живота човека и људских заједница у односу на религијске вредности

(посебно у оним случајевима када прво и друго дођу у конфликт). Такав приоритет утврђен је у националном законодавству многих земаља. Он је често положен у начела регулације различитих облика делатности органа власти, изградње државног образовног система, итд. Многи утицајни друштвени механизми користе то начело у отвореном супротстављању Цркви и вери, усмереном ка њиховом потписивању из друштвеног живота. Те појаве стварају општу слику секуларизације живота државе и друштва.

Прихватајући да и нерелигиозни људи имају право да изаберу поглед на свет и да утичу па друштвене процесе, Црква истовремено не може као позитивну да схвати такву изградњу светског поретка при којој ће се у средиште свега поставити људска личност помрачена грехом. Остављајући отворену могућност за сарадњу са људима нерелигиозних убеђења, Црква управо због тога тежи ка потврђивању хришћанских вредности у процесу доношења најважнијих одлука како на националном тако и на међународном нивоу. Она се бори за признавање легитимности религиозног погледа на свет као основе за друштвено значајна дела (па самим тим и државна) и као суштинског фактора који би требало да утиче на формирање (промену) међународног права и на делатност међународних организација.<<

Еколошка криза

Једна од последица глобализације је еколошка катастрофа невиђених размера. Мултинационалне компаније су, зарад профита, спремне да униште читаву планету. И ту је Руска Црква изнела хришћански став у својим „Основама социјалне концепције“:

>> Будући свесна своје одговорности за судбину света, Православна Црква је дубоко узнемирена због проблема које ствара савремена цивилизација. Међу њима, важно место припада еколошким проблемима. Данас се лице Земље унаказује у планетарним размерама. Погођена је утроба Земље, тло, вода, ваздух, биљни и животињски свет. Природа која нас окружује практично је у потпуности укључена у обезбеђивање живота човека, који се више не задовољава разноликошћу њених дарова него необуздано експлоатише читаве еко системе. Делатност човека, која је достигла размере какве се могу упоредити с биосферним

процесима, стално нараста захваљујући убрзању темпа развоја науке и технике. Свеобухватно загађење природне средине индустријским отпадом, неправилна агротехника, уништавање шума и земљишног покривача доводи до гушења биолошке активности, до сталног смањења генетске разноликости живота. Исцрпљују се ненадокнадиви минерални ресурси Земљине утробе, смањују се залихе чисте воде. Појављује се мноштво штетних материја, од којих се многе не укључују у природно кружење и нагомилавају се у биосфери. Нарушена је еколошка равнотежа, човек је постављен пред чињеницу појаве неповратних погубних процеса у природи, укључујући и подривање њених репродуктивних сила.

Све се то одиграва на позадини невиђеног и неоправданог пораста друштвене потрошње у високоразвијеним земљама, где је тежња ка изобиљу и раскоши постала животна норма. Таква ситуација ствара препреке за праведну расподелу природних ресурса, који представљају општечовечанско наслеђе. Последице еколошке кризе показале су се као нездраве не само за природу него и за човека, будући да је он органски сједињен с њом. Као резултат свега тога, Земља се нашла на ивици глобалне еколошке катастрофе.

Односи између човека и природе која га окружује били су нарушени још у предисторијском времену, чему је узрок био човеков грехопад и његово отуђење од Бога. Грех који се зачео у човековој души погубно је утицао не само на њега самога него и на читав свет око њега. Твар се покори таштини, не од своје воље, него због онога који је покори, са надом да ће се и сама твар ослободити од робовања пропадљивости на слободу славе деце Божије. Јер знамо да сва твар заједно уздише и тугује до сада (Рим. 8; 20-22). У природи се, као у огледалу, одразио први човеков преступ. Из семена греха, које је почело да дејствује у човековом срцу, израсло је, како сведочи Свето Писмо, „трње и коров” на земљи (в. 1. Мојс. 2; 18). Постало је немогуће потпуно органско јединство човека и света који га окружује, какво је постојало до грехопада (1. Мојс. 2; 19-20). У својим односима с природом, који су добили потрошачки карактер, људи су се све чешће руководили егоистичним побудама. Почели су да заборављају да је једини Господар васељене Бог (в. Пс. 23:1), Којем припадају небо и земља и све што је на њој (5. Мојс. 10; 14) док је, истовремено, човек само управитељ, којем је

поверено богатство доњег света, како се изразио св. Јован Златоусти. То богатство, односно 'ваздух, сунце, воду, земљу, небо, море, светлост и звезде Бог је', како примећује овај исти светитељ, „поделио свима подједнако, као међу браћом”. „Господарење” над природом и „владање” над земљом (1. Мојс. 1; 28), на које је човек призван, према Божијој замисли не означавају све-дозвољеност. Они само сведоче да је човек носилац образа небеског Домостројитеља и да је као такав, према речима св. Григорија из Нисе, дужан да своје царско достојанство не покаже у надмоћи и насиљу над околним светом него у „обрађивању” и „очувању” (в. 1. Мојс. 2; 15) величанственог царства природе, за које је и одговоран пред Богом.

Еколошка криза приморава нас да преиспитамо свој однос према свету који нас окружује. Данас се све чешће критикују концепције човековог господарења над природом и потрошачки став у односу на њу. Свест о томе да ће за добробити цивилизације савремено друштво платити исувише високу цену изазива противљење господарском егоизму. Тако се разоткривају они видови делатности који наносе штету природној средини. Истовремено се разрађује систем њене заштите, преиспитују се методи господарења над њом, предузимају се покушаји стварања технологија за очување ресурса и стварања производа без отпада - који би се истовремено могли „уградiti” у природно кружно кретање! Све се више развија еколошка етика. Друштвена свест, која њоме руководи, устаје против потрошачког начина живота и захтева да се повећа морална и правна одговорност за штету нанесену природи, предлаже да се uvede еколошка обука и васпитање, позива да се на бази широке међународне сарадње обједине напори на очувању природне средине.

Православна Црква цени напоре усмерене на превазилажење еколошке кризе и позива на активну сарадњу у друштвеним акцијама чији је циљ зашпита творевине Божије. Упоредо с тим, она истиче да ће напори те врсте бити плодотворнији уколико темељи, на којима се гради човеков однос према природи, не буду имали само изразито хуманистички него и хришћански карактер. Као једно од основних начела становишта Цркве у питањима екологије јесте и начело јединства и целовитости од Бога створеног света. Природу која нас окружује Православље не посматра изоловано, као затворену структуру. Биљни, животињски и човечији

свет су узајамно повезани. Са хришћанске тачке гледишта, природа није остава (складиште) ресурса, предодређених за егоистичну и неодговорну потрошњу, него и дом у којем човек није господар него управитељ. Поред тога, природа је и храм у којем је он свештеник, али у којем не служи природи него Творцу. У основи схватања природе као храма налази се идеја теоцентризма: Бог, Који Сам свима даје живот и дисање и све (Дела ап. 17; 25) јесте Извор постојања. Због тога живот, у својим разноликим пројавама, има освештани карактер и представља дар Божији; његово гажење је изазов који није упућен само Божијој творевини него и Самом Творцу.

По својој суштини, еколошки проблеми носе антрополошки карактер, будући да их је створио човек а не природа. Због тога се одговори на многа питања, која поставља криза околне средине, налазе у човечијој души а не у сферама економије, биологије, технологије или политике. Природа се уистину преображава или пропада не сама по себи него под утицајем човека. Његово духовно стање игра одлучујућу улогу, јер се одражава на природну околину, како приликом спољашњег деловања на њу, тако и у одсуству тог деловања. Црквена историја познаје мноштво примера када су љубав хришћанских подвижника према природи, њихова молитва за околни свет и њихово састрадање са творевином на најблагодотворнији начин утицали на жива бића.

Узајамна веза антропологије и природе се крајње јасно открива управо у наше време, када свет истовремено преживљава две кризе: духовну и еколошку. У савременом друштву, човек понекад губи свест о животу као о дару Божијем а понекад и сам смисао свог живота, који се повремено своди на физичко постојање. Када постоји такав однос према околном свету, човек природу не схвата као дом а посебно је не схвата као храм, него само као „средину у којој борави”. Духовно деградирана личност доводи до деградације и природу, јер је неспособна да покаже преображавајуће дејствовање на свет. Човечанству које је заслепљено грехом не помажу ни колосалне техничке могућности: уколико је равнодушно према смислу, тајни и чуду живота оно не може да донесе истинску корист и често наноси штету. Кад је у питању човек чија делатност није духовно оријентисана, техничка моћ као по правилу ствара утопијске наде у безграничне могућности човечанства и у силу прогреса.

Незамисливо је да у условима духовне кризе дође до потпуног превазилажења еколошке кризе. Та тврдња нипошто не значи да Црква позива на одбацивање делатности усмерене ка очувању природе. Међутим, наду у позитивну измену узајамне везе човека и природе она повезује са тежњом друштва ка духовном препороду. Антропогена основа еколошких проблема показује да ми околни свет мењамо у складу са својим унутрашњим светом и да због тога преображај природе треба да почне од преображаја душе. Према мисли преподобног Максима Исповедника, човек ће бити у стању да читаву земљу претвори у рај тек онда када рај буде носио у самоме себи.<<

РАНА ЦРКВА: БОГОСЛОВЉЕ МИЛОСРЂА

Светоотачко учење о моралним основама економског живота

Хришћански идеал праведног друштва заснива се на чињеници да су Богу сви људи једнаки, јер их подједнако воли и указује им милост. Пред Богом су сиромашни само они који су убоги у врлинама, а богати су честити и поштени, ма каквог имовног стања да су.

По Св. Кипријану Картагинском, све што припада Богу - налази се у нашој заједничкој употреби. Неједнакост је почела од поделе земље - грабљивци су себи отели више него што им је било потребно, и тако су се јавили први богаташи и прва сиротиња.

Првобитну једнакост људи Св. Григорије Богослов објашњава овако: „Шта је лепше од ваздуха, ватре, воде, ветрова, дивљих и питомих плодова, крова и одеће? Све то припада свима: нешто у целини, друго делимично... Сунце излази подједнако свима, киша пада и богатима и сиромашнима, смена дана и ноћи је заједничка за све, дар здравља је свеопшта, свеопшта је граница живота, заједничка моћ осећања... Оно што је опште, заједничко је свима, и знак је праведности Божје. Злато, драго камење и ђаконије које помрачују ум, и сувишно богатство - сва та таштина предмет је надмености малог броја богаташа.”

А Свети Василије Велики је подсећао: “Трабећи заједничка добра, богаташи од њега праве личну својину. Кад би свако узимао по мери својих потреба, а више остављао онима који немају, не би било ни богаташа, ни сиромаша... Да се ми, обдарени разумом, не покажемо суровијима од бесловесних животиња. Јер се животиње, по природи својој, заједнички користе оним што им пружа земља... Ми скривамо заједничко добро, и сами господаримо оним што припада многим.”

Свети Амвросије Милански каже: “Природа је свима све дала заједничко. Бог је свему заповедио да рађа тако да буде храна свима, и да земља буде у власништву свих. Значи, природа је створила опште право, а пљачка - право појединца/.../ До којих ћете граница, ви, богаташи, пружати своје безумне жеље? /.../ Земља је - општа имовина свих, богатих и сиромаша; зашто ви, богаташи, само себи присвајате право на њу?”

Свети Оци су говорили да богатство може бити од Бога само ако је богаташ добар и милосрдан према сиротињи. Али, ако је плъчкаш дошао до богатства и злоставља сиротињу, он је безумник који губи душу и на себе и своје потомство навлачи вечно проклетство.

Свети Кипријан Картагински је говорио да богат човек живи у сталном страху: плаши се да га не оплъчкају, да га не убију, да га не оклеветају, да га не изведу на суд, да изненада не осиромаше. Богаташ је роб већи од сваког роба - зато што не жели да се ослободи беспотребног сувишка, и да живи мирно, без искушења. Свети Василије Велики је упозоравао да богаташи опимају од слабијих, али да и њима опимају још моћнији, због чега богатство пролази брже но што поток тече. Златоусти је упозоравао да је богат не онај ко има много, него онај који је задовољан оним што има, и да човека не чини сиромашним обиље или недостатак новца, него човекове жеље и неумереност.

Свети Василије је подсећао да је грабљење богатства - плъчка ближњих, па је тврдио: „Колико себи обезбедиш богатства, толико убијеш љубави”, а Златоуст: „Дајте од својих добара потребитима, и увећаћете своју имовину. Јер је речено: ко сиромашу даје, Богу позајмљује.”

Новцем се треба служити као господар, а не бити његов роб, па Свети Амвросије Милански подсећа да су две врсте трошења новца: добра широкогрудост и зла раскалашност. Широкогруд радо прима путнике - намернике, одева убоге, даје милостињу, а раскалашан троши на гозбе и скупа вина.

Хришћанин не сме да очајава кад губи земна блага - важно је да не изгуби душу.

Човек је дужан да ради да би се издржавао: „Ради неки посао да би те ђаво увек налазио запосленим. И апостоли су радили својим рукама, да не буду другима на терету, иако су имали право да живе од проповеди Еванђеља,” говорили су Оци.

Златоуст вели: „Нека се не стиди нико од оних који се баве занатима, него нека се стиде цабалебароши и лењивци, који имају много слугу /.../ Јер хранити се сталним радом је вид философије; такви имају душе чистије, карактере јаче.” Св. Василије додаје: „Зар мора да се каже колико је зло - лењост, ако апостол јасно

вели: „Ко не ради, да не једе“? Као што је сваком неопходна свакидашња храна, тако му је неопходан и рад по мери снага.”

Свети Оци су забрањивали давање новца у зајам с каматом. Свети Василије Велики је грмео: „Заиста је врхунац нечовечности кад неко, имајући потребу за нечим неопходним, тражи новац у зајам, да би се одржао у животу, а други, незадовољан својим капиталом, хоће да од несреће сиромаша себи увећа приходе и богатство”. Свети Григорије из Нисе је каматарене називао плљачком која се ни по чему не разликује од друског разбојништва. Корећи богаташе, Свети Амвросије Милански каже да они који дају новац у зајам с каматом уместо лека дају сиромашу отров - јер траже да им проценат даје онај који нема хлеба да једе.

Канони Цркве такође ЗАБРАЊУЈУ КАМАТАРЕЊЕ, јер је оно Богом забрањено још у Старом Завету (Закони поновљени 23, 19; Пс. 14, 1,5). Банкарство као феномен се јавља на Западу тек када строгост хришћанских правила попушта пред „прагматиком”. Последице банкарског плљачања човечанства виде се, данас нарочито.

Један руски мислилац, сумирајући светоотачко учење, каже: „Безгранична слобода и власт капитала који не зна ни отаџбину, ни моралне законе - то је идеал овога света. Материјализам, који је покренуо развој нације и остварио велике успехе у области технике, завладао је и човековом душом, убио јој слободу, насрнуо, у гордости, на Творца. Нема се куда даље. За западну цивилизацију почиње тама, ништавило. Човечанство с надом очекује наредну цивилизацију.”

Свети Василије Велики и оснивање болница

Говорећи о Свом другом и славном Доласку, када ће свако људско биће бити подвргнуто провери своје вечне одговорности, Христос као кључни критеријум Суда поставља МИЛОСРЂЕ. Праведници ће бити спасени, пре свега, због делатног милосрђа према ближњима:

>> Ходите благословени Оца мојега, примите Царство које вам је припремљено од постања света. Јер оспаднех и дадохте ми да једем; ожеднех и напојисте ме; странац бежах и примисте ме; наг бежах и оденусте ме; болестан бежах и посетисте ме; у тамници бежах и дођосте мени... Заиста Вам кажем: кад учинисте једном од ове моје најмање браће, мени учинисте.” (Мт 25, 34-36, 40) <<

У Цркви постоји и посебна врста светих: бесребрници и чудотворци, лекари који су БЕСПЛАТНО лечили ближње испуњавајући заповест Христову (Свети Козма и Дамјан, Кир и Јован, Пантелејмон, Агапит Печерски, и многи други.) Они су помагали ближњима, испуњавајући заповест Божју, лековима и молитвом.

Хришћанство је заслужно за институционализацију милосрдне делатности, али и за оснивање првих болница. Прву болницу у данашњем смислу те речи основао је Свети Василије Велики, архиепископ Кесарије Кападокијске у Малој Азији. У предграђу Кесарије, основао је тзв. „Василијаду”, центар хуманитарног рада. Ту су се налазиле болнице, сиротишта, странопријемнице, одмаралишта, занатске школе - читав један НОВИ ГРАД. Управу свих ових установа Св. Василије поверава монасима. Монаси ту и служе ближњима - негују болеснике, старају се о сиротињи. Василије од црквеног новца плаћа лекаре који се брину о потребитима. И његови епископи - помоћници оснивају болнице, и Св. Василије утиче на државу да ослободи пореза све добротворне установе.

Он је налагао монаштву да се, пре свега, стара о сирочади, али и о оболелима, јер по њему „ништа није тако својствено нашој природи као међу собно општење и узајамно помагање и љубав према бићима истог рода”. Првобитне, интерне болнице за монаштво, проширују се на читаву околну заједницу.

Делатност Св. Василија Великог није била случајна и узредна. У једној од молитава Литургије Св. Василија Великог, свештеник се, у име свих хришћана и целе Цркве, моли Богу да помене оне који „добро творе”, и „сећају се сиротиње”, да погледа на децу и омладину, старце и малодушне, заштити удовице и сирочад и исцели болеснике. Вера у таквог Бога налагала је озбиљан добротворни рад. Јер, ако је Христос опрао ноге ученицима, хришћани, поготову монаси, дужни су да перу ноге болесницима.

Свети Јован Златоусти - живот и страдања сиромасољупца

Патријарх цариградски Јован прозван Златоусти (због својих блиставих беседа и поука), био је родом из Антиохије, где је, као ђакон и свештеник, помагао епископу Флавијану. У Цариград је, као већ чувен проповедник и подвижник, стигао 397, зауевши патријаршијски престо у доба када је хришћанство, од

религије мученика и исповедника, постало религија цара и двора; самим тим, у Цркву су се улиле масе оних који су подражавали цара и његов избор и постајали хришћани више из прагматичних разлога, него из вере и уверења. Златоуст је то знао, и није се с тим мирио. У његово време епископи су већ почели да живе нехришћански. Неки расколнички архијереј, Сисиније, волео је сјај и раскош, одевао се луксузно и два пута дневно ишао у јавно купатило, одговарајући на критике тврдњом да би ишао и три пута, али не стиже.

Споља неутледан, мали и ћелав, Златоуст је био строг подвижник. Чим је дошао на престо патријархав, укинуо је све трошкове „репрезентације” - од великих пријема за дворјане и угледнике до одржавања непотребних зграда, фонгана и вртова. Јео је једном дневно, углавном увече. Кад је дочекивао епископе који су му долазили у посету, служили су их оним што је сам Златоуст јео. Неки епископ Акакије, послужен скромном храном, толико се увредио да је, по изласку од Златоуста, запретио: „Скуваћу му ја чорбу!” и касније постао његов жесток непријатељ...

У својој скромности, Златоуст је следио најбоље епископе доба у коме је живео. Црквени историчар Созомен пише о епископу богатог града Мајума, Зенону, који је целог живота себе издржавао ткањем ланене одеће - па му је чак преостајало да помаже и другима. Сократ Схоластик наводи повест о епископу града Амиде, Акакију, који је, у договору са својим свештеником, претопио златне и сребрне сасуде храмова своје епархије да би из ропства откупио седам хиљада заробљених Персијанаца. Свети Григорије Богослов, такође цариградски архијереј, није пристајао на то да „живи раскошно од власништва сиротиње, натоваривши стомак и трошећи неопходно на непотребне ствари”.

Златоуст је, од почетка свог патријарховања, устао у одбрану еванђељског идеала милосрђа. Јавно је говорио против богаташке небриге према сиротињи, као и против сваке врсте раскоши. Био је строг и према свештенству - ђакон Јована одлучио је од службе зато што је овај тукао свог роба. Три дворске даме, Марса, Катриција и Евграфија, мрзеле су га због проповеди против женског кинђурења, а царица Евдоксија га је омрзла због заступања људи на које је пао њен гнев, и чију је имовину желела да отме.

Златоустове проповеди биле су јасне и одлучне - сматрало се да је у једној од

њих царицу упоредио са Иродијадом, одговорном за смрт Јована Крститеља.

Пошто је Златоуст био омиљен у Цркви и народу Константинопоља, царица Евдокија је сабрала сабор епископа - непријатеља Златоустових, којима је председавао Теофил Антиохијски. Теофил се наљутио на Златоуста јер се заузео за неке монахе које је Теофил неправедно гонио, и радо је учествовао у неправедном суду. Главни тужитељ Златоустов био је сушта супротност њему - волео је раскош, и, попут фараона (каже Паладије у „Лавсанку“) - желео је да подиже раскошне зграде. Сав новац, који је народ прилагао за сиротињу, Теофил је трошио на луксуз и градитељство. Очито, такав није могао да воли Златоуста - заступника сиромашних.

Осуђен неправедно, Св. Златоуст је умро у изгнанству 407. године, да би 438. године његове мошти, с највећим почастима, биле враћене у Цариград.

Свети Јован Златоусти као пророк милосрђа

Велики учитељ Цркве, Свети Јован Златоусти, поставио је трајне оријентире у области социјалне теологије. Он је био најрадикалнији представник хришћанског учења о љубави према ближњима. Јер, као каже отац Георгије Флоровски: „Воли ближњег свога као самог себе” не значи да волимо ближње као што волимо себе, него да волимо ближње јер су они НАШЕ ИСТИНСКО ЈА.”

Зато је патријарх цариградски свагда прекоревао богаташе, упозоравајући их да су сиромаси - Христос. Ево тих речи:

>> Господ твој иде гладан, а ти живиш у раскоши! И није само то чудно, него још и то, што живећи у раскоши, усуђујеш се да Га презреш, уз то, Он не тражи не знам шта, него само комад хлеба, да би утолио глад. Он иде дрхтећи од хладноће, а ти, одевен у свилене хаљине, не обраћаш пажњу на Њега, не показујеш никакво саосећање, него без икаквог милосрђа пролазиш поред Њега. Какво извињење то може да заслужије?... Ради чега, кажми ми, носиш свилену одећу, јашеш на златом украшеним коњима и искићеним мазгама? Мазга украшена одоздо; злато и на седлу њеном; бесловесне мазге носе на себи драгоцености, имају златну узду; бесловесне мазге се украшавају, а сиротан, мучен глађу, седи пред вратима твојим, Христа мучи глад... Покажи ми руку жене која

воли накит, и видећеш да је та рука споља покривена златом, а изнутра подвргута опсади. Власништво коликог броја бедних носи твоја рука? ... Ти, окупавши се у топлој купатилу, облачиш меку одежду, и враћаш се кући са радошћу и весељем, журећи се на припремљен ручак, а сиромаш, стално мучен глађу и хладноћом, лута по свим трговима оборене главе, пружајући руку, чак од страха и не смејући ни да помене ситоме неопходну храну, и често одлази обасут прекорима. Зато, када се вратиш дома, када легнеш у постељу, када у дому твоме буде упаљена блистава светлост и постављена раскошна трпеза, сети се тога сиротога и несрећнога, који слично псима лута у мраку и благу по улицима, и отуда, веома често, не одлази дому своме, својој жени, у своју постељу, него на нарамак сена, слично псима који лају по сву ноћ ... Каква звер треба да је човек па да не буде поражен таквим околностима?<<

Златоусти је сурово разобличавао настојање богаташа да се окруже што већим бројем луксузних предмета. То живог човека претвара у роба материјалног, у идолопоклоника који заборавља на ближњег:

>> Зидови обложени мермером, а какав је однос према човеку који живи међу њима? Таванице позлаћене: какав је однос према њиховом власнику? Капители стубова златни: какав је однос према глави домаћина, оскверњеној грехом? Под чист? Али савест није чиста... Ако видиш некога одевеног у блиставо одело и окруженог гомилом телохранитеља, онда отвори његову савест, и наћи ћеш унутар њега много паучине и много прљавштине... Не гледај на раскошно одело богатих, него отвори њихову душу и погледај, није ли пуна многобројних чирева, није ли она одевена у рите, није ли усамљена и без икакве заштите? Каква је корист од те безумне везаности за спољашње? Куд и камо је боље бити сиромашан, а живети врлински, него бити цар, а живети порочно.<<

Он је упозоравао на то да богатство не доноси штету души само ако богаташ схвата да је то што има - Божје власништво, и да је он само економ који управља туђим - па је дужан да помене сиротињу:

>> Као што чувар царске ризнице, који је добио на располагање државни новац, ако га не да коме је наређено, него га потроши на сопствене прохтеве, бива кажњен и погубљен; исто је тако и богаташ нека врста примаоца новца намењеног сиротињи, коме је издато наређење да га подели потребитима из „његовог

окружења; зато, ако он потроши на себе више но што је неопходно, биће подвргнут најжешћој одговорности за отимачину, јер његово богатство не припада њему лично, него његовом окружењу .<<

Наш познати византолог, др Димитрије Богдановић, у свом огледу о Златоустовој социјалној теологији указује на начелне ставове цариградског патријарха о богатима и сиромашнима:

>> Веома је важно истаћи да св. Јован Златоусти поистовећује богатство с нерадом, а сиромаштво с радом. Богаташ је синоним нерада, непродуктивности, сиромаш синоним рада, продуктивности. Отуда је и замена израза овде била оправдана и неопходна да би се социјални смисао Златоустове теорије до краја разумео. Та идентификација беде са радом, и богатства са нерадом, по себи је већ довољно карактеристична како за суштину друштвених односа у средини и времену у коме Златоусти живи, тако и за његов однос према друштвеној поларизацији класа, и нарочито за етичку процену друштвених односа. Само ако се „беда” схвати као синоним рада, може се правилно разумети у ком смислу св. Јован Златоусти сматра „беду” као друштвено неопходну појаву.

Имућни слојеви друштва, мада непродуктивни, могу оправдати своје постојање само у служењу радним, продуктивним слојевима, отклањајући економску неједнакост праведном расподелом својих добара, што у крајњој линији значи - укидањем свога богатства, укидањем себе као богатих. Логично питање: „ако нам богати уопште нису корисни, зашто постоје”, св. Јован Златоусти разрешава упозорењем да корисност или некорисност овде зависи од тога у којој мери ће економска средства којима богати располажу бити стављена на располагање друштву, онима који немају, или ће пак бити задржана за себе. Себични богаташ је потпуно бескористан. Дарезљив и милосрдан богаташ је користан. Под претпоставком да богаташи своја економска добра предају друштву, произвођачима, да их „деле” са њима, у друштвеној структури се потврђује однос сарадње као израз закона међузависности класа. Стицање и класно раслојавање друштва није процес који би се догађао по Божјој вољи, али Божји промисао и такву стварност која се корени у људском злу окреће ка добру управо кроз закон међузависности. Ако је сада већ неко богат, а други сиромашан, онда је то могућно осмислити само кроз служење богатога сиромашноме. Другим

речима, непроизводне класе богатих морају управљати својим економским добрима као добрима туђим, Божјим и општим, како смо то већ раније рекли. Нико не може бити богат без допуштења Божјег. А то допуштење се даје да би богатством једнога била отклоњена беда другога, и, путем драговољног одрицања од своје имовине постигнут однос љубави и стечена заслуга за милосрђе. „Зато ти је и поверено богатство да би ти давао другима храну у одређено време (ист. Лк. 12, 42). Шта значи давати у одређено време: значи давати сиромашнима, гладнима”. Бог је све људе поставио у однос међусобне зависности да би кроз то љубав једнога према другом постала вагренција.<<

По Димитрију Богдановћу, Златоустово учење о милосрђу је далеко од свођења истог на индивидуалну врлину. Оно има САБОРНИ значај, и захвата све области друштвеног живота и делања:

>> Очигледно је да у социјалној теологији св. Јована Златоустог милостиња има знатно шире димензије него што то тражи једна приватносопственичка, малограђанска етика каснијих хришћанских времена. „Милостиња” је код Златоустог инструмент прерасподеле економских добара у најширем могућном смислу и у најширем друштвеном обиму. Сав вишак, а то је практично све што је преко биолошког минимума, припада свима и треба да буде подељено са сваким. Тако поново долази до изражаја, у пракси, идеја општег добра и колективне својине. У ствари, Златоусти би желео да се људи потпуно одрекну приватне својине, да поделе са сваким све што имају, да богатих и сиромашних више не буде. Он сам је то учинио, јер је раздао све што је имао од својих имућних и улледних родитеља. Само зато што је у исто време свестан да спремности за тако нешто у друштву нема, и да до тога не би могло доћи добровољно, он пристаје и на мање и скромније размере прерасподеле. Он процењује да у Цариграду има 10% богатих, 10% потпуно сиромашних, и 80% средњих. Сиромашних је, дакле, у односу на богате и средње веома мало (10:90). Па ипак, и поред толико богатих који би могли хранити све гладне, „многи и лежу у кревет без хлеба”, не зато што имућни људи не би могли лако задовољити њихове потребе већ зато што су сурови и нечовечни. У ствари, каже Златоусти, када би богати и средњи поделили између себе оне којима треба хлеба и одећа, једва да би на педесет или сто људи дошао један сиромаш. Па ипак сиромаси, и поред толиког броја људи који су у

стању да им помогну, сваки дан плачу. Он зато позива на поделу свога, ако не у целости, онда и мање, али би и толико било довољно. Онима који се у својој приватно сопственичкој себичности питају „па шта ће остати нашој деци?“ - он говори о благу на небесима, о предностима врлине, али - ако већ неће да поделе све што имају, иако је Христос управо то тражио од оних који желе да достигну савршенство Оца небеског, нека одвоје сиромасима макар половину, или трећину, или четвртину, или петину, или чак десетину од свога имања. И у том случају би наш град, каже св. Јован, био у стању да прехрани сиромаше из десет градова. Не мора се чак дирати ни у основни капитал, довољно би било само начинити сиромаше учесницима у чистој заради, па да питање беде буде решено. Када би макар и тих стотину хиљада цариградских хришћана дало по један само хлеб сиромашној браћи, гладних уопште не би било.

Али и то су концесије људским слабостима, а по социјалној теологији св. Јована Златоустог требало би да буде друкчије. Идеја општег добра и колективне својине нужно захтева потпуну заједницу економских добара и апсолутну једнакост, и то једнакост у добру и благостању, а не у сиромаштву, једнакост и заједницу у раду, а не у нераду. Пред очима је Златоустог једна потпуна заједница рада и потрошње, и он тај идеал види у првобитној апостолској заједници у Јерусалиму (ДА 2, 44-47). „И добро је апостол рекао „благодат беше на свима“, јер је благодат у томе што нико није био сиромаш. Услед велике ревности оних што даваху своје, нико није био сиромаш. Нису они давали један део, а други део остављали за себе. Дајући све, ништа нису сматрали за своје. Они су прогнали из своје средине неједнакост и живели су у великом изобиљу... Трошкови су покривани из заједничке имовине“. Заједница јерусалимске општине из Дела апостолских садржи, према томе, све битне елементе разрешења друштвених противречности, неједнакости и експлоатације. То је за св. Јована Златоустог прототип хришћанског друштва.

Златоусти опет предлаже један имагинарни експеримент. Нека сви продаду све што имају и донесу на среду. Кад би сви људи и све жене донели свој новац у цркву, када би дали и њиве, и имања, и станове (а робова већ не би ни било, јер би они свакако морали да буду ослобођени), скупило би се у Цариграду један до три милиона фунти злата. Пошто хришћана има око сто хиљада, а сиромаша -

мимо тог броја - педесет хиљада (остало су још увек незнабошци или Јевреји), тај износ би био довољан да сви заједно живе у благостању. Издржавали би се заједнички, и трошкови би били мањи, живело би се економичније. На одвојен живот иде увек велики проценат губитка. Одвојен живот је везан с губитком и доводи до беде, а као пример св. Јован Златоусти наводи кућу у којој живи десеторо деце, жена и муж; жена преде, а муж ради ван куће. Када ће више трошити: хранећи се заједно и живећи у истој кући, или одвојено? Очигледно, када би живели одвојено. Ако десеторица синова буду хтели да се поделе, биће потребно имати десет кућа, десет трпеза, десет слугу, и по толико свега осталог. И тамо где је много робова, каже Златоусти, немају ли они заједнички сто баш због тога, да би било мање трошкова? Деоба увек доводи до губитка, а јединство и слога - до добитка. То потврђује и искуство манастирског општежића. Манастирске киновије одржавају, у ствари, по мишљењу св. Јована Златоустог, традицију апостолске јерусалимске општине. Тако су некад живели верни. А у манастирима нико не умире од глади, и сви су задовољни јер имају довољно све што им треба. Св. Јован Златоусти је потпуно свестан препрека које се налазе на путу ка остварењу тог идеала солидарне друштвене заједнице једнаких, равноправних, слободних, човечних људи. Он и сам тај идеал износи пред своје суграђане уз ограду и „утеху”: „Ја то само тако кажем, нека се нико не узбуђује, ни богати ни бедни!” Или, слично томе: „Насликаћемо то, у крајњој линији, речима ако већ нећете делом”. Он је свестан да међу богатима влада један страх, прави класни страх од таквих експеримената чак и када се врше само на речима: „Сада се људи тога боје”, каже он не без извесне горчине, „више него да се баце у безмерно и безгранично море?”. У исто време, он зна да правни поредак почива на таквим односима неједнакости, индивидуалистичке себичности, израбљивања рада од стране нерада, те да би испуњење визије о идеалној друштвеној заједници захтевало радикалну измену и рушење тог поретка. Он не воли ни да му се помињу „спољни” (тј. римски, грађански) закони. Али се ипак нада да би приступање једноме таквом експерименту у границама цариградске хришћанске цркве довело до значајних резултата, и да би то ире свега сломило отпоре: „тада бисмо се осмелили на ту ствар”. Уз то, тиме би се дефинитивно придобио свет ван цркве да приђе цркви.<<

Очито је да за оваквог човека, какав је био Свети Златоусти, није било места у империји, макар формално хришћанској. Захтеви које је он постављао били су захтеви који су превазилазили спремност високог друштва (формално хришћанског) да следи идеал Еванђеља. Због тога је умро у изгнанству, да би васкрсао за живог вечни.

ИЗ ИСТОРИЈЕ СВЕТОСАВСКОГ МИЛОСРЂА

Свети Сава и „Оче наш” као основа друштвеног уређења

Византијско монаштво је много полагаало на творење добрих дела. У питању манастира Пресвете Богородице Евергетиде (добротворке), насталом у Цариграду у XI веку, велика пажња се посвећује милосрдном раду. Монаси су били дужни да деле милостињу убогим (на веће празнике више, обичним данима мање), како у новцу, тако и у храни, а мастир је имао осмокреветну болницу са купалима и нарочитим режимом исхране за болесне.

Манастир Пантократора, кога је Јован II Комнин саградио у XII веку, имао је болницу и старачки дом, као и лепрозоријум - за неговање губаваца. Болница Пантократора имала је педесет кревета, са лекарима и професионалним особљем. Манастир је поседовао пекару за сиротињу.

Свети Сава је, свакако, био васпитан на класичном узору византијске православности, и настојао је да је пренесе у Србију, па и кад је у питању харитативна делатност.

Свети Сава је веома волео Светог Јована Златоуста и његово тумачење молитве „Оче наш”, у којој Златоусти настојава на томе да Христос није рекао „Оче мој”, него „Оче наш”, и тиме указао на чињеницу да су сви људи браћа, чији је Отац Бог. Зато је старање о сиротињи и немоћнима заповест Божја.

Стварајући Хиландарски и Студенички типик по узору на правила цариградске обитељи Богородице Евергетиде, Св. Сава је пренео и његове одредбе о милосрђу. Ево 33. поглавља Студеничког типика:

>> А оно што ће бити речено, и што ви треба веома да чувате, не малу корист и спасење вам умножава. А шта је то? На вратима давање страним и немоћним, који су нас покоја ради посетили, због њих и гостионицу сазидасмо... у којој ћемо страниј браћи одмора дати и немоћнима да леже, колико моћ допушта да их удостојимо бриге. А наге и босе одевати и обувати старом вашом одећом и обућом, што нећете ви сами давати јер то не дозвољавамо него игуман. А треба хранити гладне и души давати, као што рекосмо, узаконеним хлебом и вином и сочивом неким од хране ваше претекле... А ово треба од уздржљивости ваше да буде, а ако није могуће, а оно нека од сувишка буде. И Богу је мило ако је могуће.

А и умрле треба сахрањивати. Гробље за странце је ради њих подигнуто ... А не треба сахрањивати тек како било и као случајно, већ прво ви, отпевавши погребне песме и друго достојно збринувши, ништа не изостављајући, најчистије од свега треба према страномј нашој браћи чистоту указати, да и ми чисту и богату милост за њих од Бога примимо. А не волимо да икога са врата наших празног опустите.<<

У 40. поглављу Студеничког типика о болницама и болничарима пише следеће:

>> ...Заповедамо дакле да се изабере болеснима ћелија која је по изгледу добро успела болница; и постеле поставити болеснима за лежање и одмор, и болничарим дати како би им помагао у свему. Ако ли ... многи у болест падну, да им се дају два болничара, арула велика, тј. огњиште од метала сковано и преносиво. А на њему ћете болеснима укроп топити и друго што им је за утеху, по могућству, што је за јело и пиће и за остале потребе. Игуман свагда а не ретко у болницу нека долази и свесрдно посећује браћију и свакоме доноси потребно...<<

Свети Сава и озакоњено милосрђе

Не треба заборавити ни најважнији правни документ србског Средњег века - Законоправило Светог Саве, настало по византијским узорима, али за потребе његовог народа. У Номоканону је низ црквених правила о помоћи сиротињи и потребитима. Пре свега, ту је 59. апостолско правило које одређује најстрожу казну за епископа ако одбије да помогне сиромашном свештенику - све до рашчињена. Византијски канониста Зонара то правило тумачи овако: „Црквено богатство Свето Писмо назива богатством сиромашних и треба га разделити сиромашнима.” Свети Теофило Александријски, својим 11. правилом, каже: „Сиромашни... да се хране у цркви, и да им се укаже свако старање!...”⁶ Седми канон Сардикијског сабора налаже да је епископ дужан да заступа оне којима се чини неправда, и да, у таквим случајевима, мора да се обрати самом цару. У Цркви је, у рановизантијском периоду, била успостављена служба едикта, епископских помоћника, који су имали задатак да се „супротставе насиљу и мучењима од стране богатих и одбране сиромашне од насиља”. Едикте су бирали епископ, свештенство и представници народа, а њихову улогу је, 385. године,

објаснио цар Теодосије I, у писму епископу Теодору, рекавши му да му је дужност да буде као отац према народу и „да не дозволи угњетавање земљорадника и грађана порезима; да помаже службеницима у сузбијању дрскости архоната, чувајући поштовање њихове части... и да их штити (народ, нап. В. Д.) као децу.”

Епископи су, по Јустинијановом законодавству, морали да се старају о сиромашнима. Велика брига посвећивана је и удовицама, које, по 11. канону Теофила Александријског треба да се хране од цркве и примају од ње помоћ. Пажња је посвећивана и откупљивању заробљеника (та традиција православних остала је снажна и касније. Кнез Иво од Семберије откупљује, трошећи сво имање, србску нејач заробљену од Турака, и Филип Вишњић вели: „То ће Иви Господ Ристос платити/ када Иво буде на истини”).

Номоканон налаже, у складу са Мојсијевим законодавством, да газда надничару мора одмах исплатити зараду: „Да не преноћи плата твога надничара код тебе до јутра, нити пак да лишиш плате сиромаша... Истога дана да даш плату његову пре заласка сунца, јер је сиромаш и њој се нада, да не повиче ка Господу против тебе и биће ти грех.” Пажња је била посвећена тестаментарној вољи оних који су, посмртно, завештали да се од њиховог новца подижу болнице, странопријемнице, сиротишта, народне кухиње, итд.

Номоканон је, подсећајући на то да су злоставитељи оца и мајке у Старом Завету били кажњавани смрћу, децу - насилнике лишавао наследства, као и децу која су занемаривала родитеље у слабости и немоћи. Кажњавани су и родитељи који занемарују децу. 14. канон Гангрског сабора проклиње синове и кћери који остављају, „под изговором побожности” (одласка у манастир), незбринуте оца и мајку, а 17. канон тог истог сабора проклиње оне који не васпитавају своју децу и „не хране их до потпуног узраста”, него их напуштају.

Учење Номоканона о заштити социјално угрожених др Миодраг Петровић укратко излаже овако:

>>> Остацима схватања која нису била у складу са хришћанским учењем о односу према човеку - унетим у номоканон из Мојсијевог и других законодавстава - Свети Сава је супротставио, већ у уводном делу (Номоканона), учење о социјалној правди. Такво учење је, значи, изложено не само пре свих грађанских и црквенограђанских прописа, него и пре канона, за које треба рећи да су

распрострањем хришћанске идеологије о човекољубљу (филантропија) постепено потписивали из грађанског законодавства одредбе нехришћанског садржаја. Дуго је трајао тај процес, јер су носиоци власти у Византији водили бригу преваходно о државним интересима, а ови су се једним делом заснивали на робовласничком систему који се одржавао строгим законским мерама. Неке од тих мера су се нашле и у Номоканону. Другачије није ни могло бити с обзиром да је укључиван интегрални текст појединих закона као, на пример, Прохирона. Заузврат томе, свети Сава је у Номоканон унео, између осталог, 35. новелу цара Алексија I Комнина из 1095. године о заштити робова.

Посебну пажњу побуђује разноврсност прописа који до танчина задиру у социјална питања човека од рођења и пре, тј. од зачећа па до смрти. Сложеност ових питања је заступљена нарочито у оквирима породичног права, али и у обавезама друштва према појединцу. Породица се све чешће штити законом и поставља, за разлику од римског права, на чвршће правне темеље. Истовремено се испољава висока свест о значају узајамних социјалних обавеза родитеља и деце, о сложеној улози мајке, о статусу супруге. Удовицама је посвећена изузетна пажња; о бризи према њима говори се првенствено у канонима, који само потврђују, односно надовезују се на богату традицију - да оне „треба у цркви да се хране и да им се указује свако старање”. Подједнако се бринуло и о сиромашним девојкама.

У тесној сарадњи са носиоцима грађанских власти Црква се старала о оснивању „часних домова”: старачких, сиротињских, за болеснике, за незбринуту децу, за људе са стране и др. Ови домови су имали своје административно и управно особље; покретну и непокретну имовину, која се стицала и путем завештаја. Пословање у тим институцијама милосрђа одвијало се под општим надзором епископа, чији је задатак био, између осталог, да „заступају сиромашне, теше ожалосћене, бране оне којима се чини насиље”. Као угрожени помињу се и људи са телесним манама: слепи, глуви, неми, хроми и др.

Њих штите првенствено црквени канони, а под њиховим утицајем и грађанско законодавство. Разграната социјална делатност и све веће потребе показале су да епископи не стижу свуда да се одазову, ради чега су конституисани *defensores ecclesiastici*.<<

Наследници Светог Саве

У народној песни „Свети Саво” „господа ’ришћанска” питају славног Немањића где је његов отац потрошио „седам кула гроша и дуката”, а он им одговара да их није трошио „на нацаке, ни на буздоване”, него на зидање цркава и манастира, али и других задужбина - ћуприја и чесама. И, наравно, делио је „кљасту и слијепу” да би „души мјесто у’вапио”. Немањићка Србија, тако запамћена у народној песни, заиста је настојавала на милосрђу као *modus-vivendi* у „мрачном Средњем веку”. За средњевековног владара „византијског комонвелта” (Д. Оболенски), милосрђе је било и ритуализовано - да би га подсећало на дужности. Тако је, по Георгију Острогорском, на сваки Велики четвртак византијски цар обедовао за златном трпезом (за којом су, преко године, седели само он и патријарх) са дванаесторицом најсиромашнијих Цариграђана, после чега би им цар прао ноге (по узору на Христа) и делио обилну милостињу.

Србски средњековни владари ишли су тим путем. Краљ Милутин је делио милостињу не само у Србији, него и у Јерусалиму (подигао је болницу и страно-пријемницу поред манастира Св. архангела Михаила и Гаврила у Светом Граду), као и болницу у Цариграду, поред цркве Продрома („многе веште лекаре нашавши даде им много злато и што им је на потребу да непрестано надзиравају болеснике лечећи их” /.../ и до данас се сваки дан износи на порту обиље вина и хлеба и друге различне хране, ради довољног давања ништима и странима, и свакоме који потребује”, вели Данило II у „Житију краља Милутина”).

Свети Стефан Дечански је, поред Дечана, подигао манастир у коме су неговани губавци. Цар Душан је у манастиру Св. Архангела код Призрена такође подигао болницу, а кнез Лазар је то урадио у Раваници. Деспот Стефан Лазаревић је болницу и странопријемницу подигао у Београду.

Милосрдни рад је, пре свега, био брига Цркве, и то је јасно дефинисано 29. чланом Душановог законика, у коме пише: „И по свим црквама да се хране сироти као што су ктитори заповедили. Ко их од митрополита, епископа или игумана не буде хранио, да се одлучи од чина”.

Владика Николај и милосрдни рад

Владика Николаја су, још за живота, поредили са Светим Јованом Златоустим

- по лепоти његових беседа и поука, које заиста достижу врхове србске реторике. Али, Николај се на Златоуста угледао и по делатном милосрђу, како у личном животу, тако и у пастирском раду. Што се овог првог тиче, Милан Јовановић Стоимировић, аутор једног од најпотпунијих сведочанских записа о Велимировићу, каже да га је народ охридско - битолске епархије просто обожавао, управо због његовог хришћанског милосрђа. Николајев Ђакон је сведочио да је владика једном кренуо из Охрида ка Битољу с торбом новца (1.200.000 динара), намењеног зидању његове задужбине у Лелићу. Уз пут су их сретали просјаци, и док су дошли до Битоља потрошили су преко 200 хиљада динара - Ђакон је то знао јер је он носио торбу с новцем. Када га је упозорио да, ако тако настави, никад неће завршити задужбину у свом родном селу, Николај је рекао Ђакону да то није Ђаконова брига и да ко је послао тај новац, послаће и други. Прота Миливоје Маричић из Чачка присуствовао је тренутку када је Николај скинуо обућу с ногу и дао је једном сиромашу. После II светског рата, владика жички је србској сиротињи у Титовој Југославији слао пакете с храном, лековима, одећом и обућом, одвајајући од својих уста да би помогао. Но, он се није ограничио само на лични пример. Као челник Православне хришћанске заједнице (популарног Богомољачког покрета), подстицао је хришћански солидаризам на сваком кораку, пре свега кроз помагање сиротиње, али и свечарство, задужбинарство и мобарство. Брагства богомољаца у Краљевини Југославији било је преко 500, а њихов лист „Мисионар“ излазио је у 50 хиљада примерака. Богомољци су свуда и на сваком кораку настојали да чине добра дела, а пошто је покрет углавном био сељачки, то је значило и обнову задругарског духа.

Такође, владика Николај је организовао помоћ најсиромашнијим слојевима своје епархије. Пошто су га многи знали и ценили у Америци и Енглеској, једном је успео да се договори с неком групом посетилаца из Америке да половну одећу, намењену преради, пошаљу у Охрид, да би се њоме оденула ромска охридска сиротиња, које је било много. Охридски Цигани су годинама благодарили Николају што их је обукао.

Милан Јовановић Стоимировић сведочи да је бан Вардарске бановине једном дошао у Крушево, па учинио посету и Николају. После поздрава, Николај је рекао окупљеном народу: „Реци, народе, господину бану све што те тишти! Пожали му

се на неправде - он је дужан да их исправи, зато је бан! Он треба да те заштити од рђаве администрације и несавесних чиновника - то је његова дужност. А ја знам да ће вас господин бан саслушати и разумети. Он је зато и дошао овде к вама”. Када се бан наљутио на Николаја због ових речи, он му је рекао: „Треба служити народу, господине бане. Треба стално поправљати понешто. Треба неуморно радити. Треба стално окајавати и покајавати неки грех!”

Владика Николај је нарочито мислио о деци сиромаша и деци без родитељског старања. У Битољу је 1935. године основао деčје хранилиште „Богдај”, на чијем челу је стајала Нада Аџић, потоња игуманија манастира Враћевшнице, Ана. У хранилишту су се налазила деца православне и муслиманске вероисповести (њима је давана храна у складу са исламским верским прописима.) Прилоге за „Богдај” обезбеђивао је народ, а помагале у и локалне власти. Било је и приложника са стране. Владика Николај је певао химну „Богдаја”, коју су деца радо певала, и у којој су се налазили, између осталог, стихови: „Учимо се добри бити, / и свом роду користити.” Добротворима богдајским Николај Велимировић је говорио „кад пружају хлеб гладној деци, самоме Христу пружају. Када служе деци, самоме Христу служе. Кад госте децу, самога Христа госте.”

Слична хранилишта владика Николај је основао и у Жичкој епархији: у Чачку, Краљеву, итд. У Овчар Бањи је подигао „Вилу сиротицу”, на имању манастира Благовештења, да би сиромашни људи имали где да бесплатно ноће и да се бањају ради здравља.

Када је обновио манастире у Овчарско - кабларској клисури, дао им је задатак да после службе Божје увек угосте окупљене, макар они, као монаси, и оскудевали. Ови народни манастири и данас испуњавају заповест владике Николаја: за трпезама љубави недељом и празником угосте се на стотине поклоника.

МИЛОСРДНИ РАД У РУСКОЈ ЦРКВИ

Свети Јован Кронштатски - пример делатне љубави

Православље су, на Западу, често звали „јовановским хришћанством”, алу-дирајући на апостола љубави, Светог Јована Богослова, који је рекао: „Бог је љубав”. Један од новијих светих Јована Цркве од Истока, Свети Јован Кронштатски (+1908.) то је најбоље доказао.

Овај парохијски свештеник службу је служио у најсиромашнијем градићу области Санкт Петербуга, Кронштату, где су, у огромној беди, живели лумпен-пролетери и убожјаци свих врста. Градић је имао 50 хиљада становника када је у њега дошао отац Јован. Какав је био његов пастирски рад тамо, описује нам прота Живан Маринковић:

>> Чим је дошао на парохију, он је пожурио да што пре упозна своју паству и у том циљу почео ову да посећује у њеним колибама и земуницама, да поучава, уразумљава, теши и помаже. Пун љубави Христове, дубоко је саосећао свима недаћама пастве и настојао је да је духовно препороди и подигне. У томе није жалио ни труд ни средства, не само морална него и материјална. На помагање сиротиње трошио је целу своју плату, а често је са себе скидао ципеле и враћао се кући бос. Испочетка његови парохијани, сурови и груба срца, нису разумевали племените побуде и поступке свога доброг пастира, па су га попреко пледали и чак се непријатељски односили према њему. Али, временом, његова љубав и доброта, а особито његова добротина, размекшала су груба срца пастве и она је почела да увиђа да јој је Бог у лицу њиховог пастира послао искреног пријатеља и добротвора.

Ни његови сапароси нису га разумели, нарочито његово раздавање плате и скидање са себе одела и обуће. Кад год би он ово учинио, они су са иронијом говорили његовој супрузи: „Твој муж опет је данас дошао бос кући”. Да би му онемогућили чињење добротинастава, која су тешко пекла њихове савести, они су израдили код црквене власти да се његова плата не даје њему него његовој кући. Али Бог није хтео да остави свога пастира без материјалних средстава за добротинаства. Убрзо потом отац Јован постављен је за хонорарног наставника веронауке у гимназији, и он је сав хонорар трошио на помагање сиротиње.

Али како хонорар није стизао да подмири све многобројне потребе, он напустио да против беда и невоља у граду мобилише све људе добре воље и на тај начин дође до већих материјалних средстава. У ту сврху он састави и у месном листу „Кронштатски весник“ за 1872. годину објави дирљив апел, у коме је описао невоље сиротиње и њене многобројне узроке, и указао на моралну обавезу друштва да сиротињи притекне у помоћ. На крају је позвао све људе добре воље да се удруже и заједничким напорима пораде на изна-лажењу материјалних средстава и начина на које би се сиромашнима притекло у помоћ. Његов апел наишао је на одзив и убрзо је образовано друштво, које је, уз помоћ месне градске власти, почело са прибирањем средстава. Друштво је пошло од правилног закључка, да је најбоља помоћ сиромашу - дати му могућност да поштеним трудом заради свој хлеб, па је сакупљеним средствима подигло велику, четвороспратну зграду и дало јој име: „Дом трудољубља“. У њему су били смештени:

1. дрводељска радионица, у којој је преко године радило до 25.000 људи;
2. женска радионица са три одељења: модним, белог рубља и веза;
3. обућарска радионица;
4. трпеза у којој су служени оброци хране по минималној цени, а недељом се издавало бесплатно по неколико стотина;
5. преноћиште по цени од 3 копејке (паре);
6. бесплатно прихватилиште сиромашних жена;
7. бесплатна амбуланта за лечење;
8. сала за бесплатна предавања из области религије, историје, литературе итд.;
9. бесплатна основна школа;
10. вечерњи курсеви ручног рада;
11. курс женског ручног рада;
12. бесплатна дечја библиотека;
13. бесплатна народна читаоница;
14. недељна школа;
15. курс цртања;
16. прихватилиште сиротиње и дечје обданиште;
17. дечје прихватилиште.

А изван вароши друштво је подигло „Дом милосрђа”, који је служно као деčје летовалиште - итд.

На тај начин је „Дом трудољубља” хиљадама сиромашних пружио посла и уточишта. Временом Дом се проширивао дозидивањем нових зграда и нарастао у читав мали град.

Добротворна делатност оца Јована није престала после подизања поменутог дома него се продужила и даље. До краја свога живота он је помагао свакога који му се за помоћ обратио. Слава оца Јована, као ретког црквеног пастира, пуног благодати Светог Духа, великог молитвеника, прозорљивца и чудотворца, ширила се на све стране, а са њом и поље његове пастирске делатности. Број исцелених болесника по његовим молитвама бивао је све већи, и њега су почели да траже на све стране, да просе његове молитве и усмено и преко писама и телеграма. И он се одазивао, не обазирuћи се на умор. Уколико се слава о чудесним исцелeњима по његовим молитвама ширила све више и све даље, утолико су му са свих страна стизала све већа и многобројнија материјална средства: поштанском и телеграфском упутницом и директно, најчешће у затвореном коверту. А он је коверте са новцем, примљене у маси света на улици, врло често једном руком примао а другом одмах делио особама око себе, прозирuћи духом својим коме је од њих помоћ потребна. Кад би му запрепашћени дародавац приметио да су у коверту хиљаде рубаља, он би одговорио: „Ако, овом сиромашу (или сиротици) потребна је већа сума”. Дешавало се да коверте са новцем дискретно тупне у руке особи са којом се сретне на улици и продужи даље без речи, или са тихом напоменом да јој је то помоћ од Господа у невољи. У свима таквим случајевима радило се о особама које су заиста биле у материјалној невољи, а нису могле, или хтеле, да пруже руку за милостињу.<<

Света преподобномученица Јелисавета

Сестра последње руске царице, Александре, Јелисавета (Фјодоровна) је, после погибиие свог мужа 1905., великог кнеза Сергеја, напустила дворски живот и посветила се милосрђу, основавши у Москви манастир Свете Марте и Марије, чије су монахиње имале задатак да се посвете сиротињи и болесницима. Житељке овог манастира обучаване су основама медицине. Главни задатак им

је био обилазак болесника и сиромаша, брига о напуштеној деци, пружање медицинске, моралне и материјалне помоћи. У болници манастира су радили (бесплатно) најбољи московски лекари.

При обитељи Св. Марте и Марије радила је и народна кухиња. Био је отворен дом за девојчице - сирочад. Пред Божић је кићена велика јелка за сиромашну децу и даривани су им поклони у играчкама, слаткишима и топлој одећи. На адресу манастира стизало је и до 12 000 молби за помоћ годишње.

Најсиромашнији део Москве била је Хитрова пијаца. Монахиња Јелисавета, бивша велика кнегиња, у пратњи неке од својих сестара, ишла је од учерице до учерице и скупљала децу људи са друштвеног дна, обезбеђујући им даљу исхрану, негу и васпитање. Полиција ју је упозоравала да у том делу града не може да јој пружи заштиту, али је она одговарала да је њена заштита Бог. Није се плашила ни прљавштине, ни псовки, ни изгледа несрећника од којих су многи у беди изгубили људско обличје. Говорила је да богосличност човекова може бити помрачена, али не и уништена.

Поред смештања деце у домове за сирочад, „магушка” Јелисавета, како су је звали, направила је и радну задругу московских курира, састављену од негда беспризорних дечака.

По хладним подрумима московске сиротиње налазила је мајке које умиру од туберкулозе, смештала их је у болнице, а њиховој деци обезбеђивала будућност. Чак и кад је избила револуција, нико је није дирао. Нова власт јој је у прво време слала лекове и средства за хигијену. Али, када је решено да се Романови уклоне, Св. Јелисавета је ухапшена (у априлу 1918. године) и убијена у Алапајевску на Уралу, 18. јула те исте године. Манастир милосрђа је затворен, да би, крајем XX века, био обновљен и наставио са својом делатношћу - помоћу сиротињи и болесницима.

ДА ЛИ ЈЕ МОГУЋА „ХРИШЋАНСКА ЕКОНОМИЈА“?

Шта нам се спрема?

Глобални капитализам је невиђено зло, чији је циљ „атомизација човечанства” (М. С. Марковић) и разградња свега што је човек, борећи се против ентропије, сазидао: религије, породице, државе, културе. Сви треба да постану потрошачка стока којом се управља из једног центра: Откровење Јованово сведочи да, у глобалном царству антихриста, нико неће моћи ни купити, ни продати, осим ко има жиг звери на десној руци или на челу.

У неким земљама (САД, Мексико, Бразил) у људе се масовно (за сада добровољно) уграђују “био-чипови”, који се могу GPS системом, редовно праћити. Планови за будућност глобалистичке елите одавно су јасни. Жак Атали, својевремено на челу Европске банке за обнову и развој, у књизи “Линија хоризонта”, тврдио је, још 80-их година XX века, да ће, у будућности глобалног ГУЛАГ-а, сви људи постати електронски праћени, с чипом у телу, “нови номади” у потрази за послом и незагађеним деловима планете.

Какве све ово везе има са хришћанским схватањем економије и друштвеног солидаризма?

Има, и то велике.

Јер, ако се човек буде клањао мамону и златном телету, стављајући економију изнад боголикости, свет ће постати концлотор невиђених размера, оно што је Достојевски слутио у „Легенди о Великом Инквизитору”, гледајући мравињак под влашћу мрачне глобалне елите “просветљених”. У својој студији „Запад”, Александар Зиновјев је видео да је “глобални човечник” већ рођен, и да нам предстоји огромна борба да бисмо сачували елементарну људскост.

А човечанству се, под видом “светске економске кризе” и њених последица, спремају невиђена страдања, апокалиптичких размера. Циљ је, мистички говорећи, *unus mundus*: свет под влашћу Звери, последњег лажног месије у лу уједињеног човечанства.

Зато Црква мора да се бори и за здраву економију. Она не може да каже: „То није дужност Цркве!” Јер, препустити свет силама зла још је крајње не-хришћански.

А шта се то тако апокалиптично спрема човечанству?

Руски економиста Михаил Хазин (у овом тренутку један од најчитанијих стручњака из ове области у Русији) објавио је (на опште запрепашћење!) још 2003. године студију „Сумрак доларске империје и крај Рах Americana”. У њој је предвидео огромну економску кризу 2008/2009, и слом доларског светског система.

У својим новим прогнозама, Хазин је немилосрдан. Капитализам је запао у терминалну кризу још 70- их година XX века, зато што, како су класици економије учили у XX, веку капитал расте брже него што расту плате за најамни рад. Због тога се јавља вишак робе која се нема коме продати. Упавши у кризу, амерички капиталисти се решавају на нови корак: штампају доларе без покрића златном подлогом, и, незаснована на реалности, потрошња расте. Председник САД Картер и његов сарадник Том Вокер усмеравају доларе у кредитирање становништва САД.

Мехур од сапунице буја: потрошња је све већа, али и дугови САД, Домаћих ресурса нема.

Постојале су две могућности - или престанак емисије долара, и пут ка оздрављењу привреде (1929. година и Рузвелтов “New Deal”) или хиперинфлација.

Али, изабрана је трећа. Хазин јасно каже да је 11. септембар 2001. и рушење „Кула близнакиња” био „reality show”, то јест “паљење Рајхстага” да би се, освајањем Авганистана и Ирака у борби против митске Ал Каиде полумртва америчка привреда придигла. То није био први пут: САД су 1898. уништиле сопствену оклопачу „Мен”, оптуживши за то Шпанију и заратили, отимајући старој колонијалној сили Кубу и Филипине. Године 1941, америчко руководство је знало за будући јапански напад на Перл Харбур. Склонили су носаче авиона из луке и допустили да изгину амерички војници. Амерички грађани, до тада, склони немешању САД у рат (Хитлер против Енглеске и СССР-а) постали су заступници ратне опције. Мајкл Хосудовски, познати антиглобалиста, канадски економиста и челника сајта „globalresearch.ca”, писао је да су америчке тајне службе планирале, још 1962, операцију Northwoods”, да би оправдале амерички напад на Кастрову Кубу. Требало је потопити амерички брод у бази Гвантанамо

и извршити покољ међу антикастровском кубанском емиграцијом у Мајамију, а затим за све опужити Хавану и напасти је. Плашећи се нуклеарног рата са СССР-ом, Кенеди је план одбио. Дакле, „11. септембар” је стари, опробани метод.

Хазин подсећа да су економски показатељи августа 2001. у САД били очајни, а да су после 11. септембра те године, затворили берзу на неколико дана („да би се све средило”), а затим је америчка привреда почела да се усправља „одозго”, да би се избегле штетне последице терористичког акта. Привредом САД, каже Хазин, сад управља држава и Систем федералних резерви (централна банка у рукама најмоћнијих капиталиста.)

Сада је на реду нови „Рајхстаг”. Уосталом, сви критичари капитализма су учили да је рат кључно средство за помоћ посусталој привреди. У САД је ратна психоза после 11. септембра 2001. већ довела до стварања полицијске државе (FBI чак има право да у библиотекама тражи извештаје шта грађани читају - можда читају књиге о прављењу бомби, рецимо нуклеарних), а нови 11. септембар би САД заувек претворио у ГУЛАГ са маском Дизниленда, што је Солжењин одавно пророковао.

У свом излагању на скупу „Светосавље данас: изазови и одговори”, одржаном у Панчеву 28. септембра 2008, у организацији Епархије банатске, политиколог Бранко Радун се zaloжио за удруживање свих домаћих антиглобалиста, бораца против нечовечне плачке Србије, маскиране у „транзицију”. По Радуну, и искрени светосавски хришћанин и искрени левичар брину за човека, и желе да га спасу од ропства метастазираниог капитализма, који разара планету и свим народима доноси зло. И заиста: ако се тако збијање снага не деси, и ако се не пружи одлучан отпор глобалистичкој тиранији, ни Србији ни свету се не пише добро.

Зато је пред читаоцем неколико размишљања о могућности хришћански утемељене привредне делатности, чији је циљ да капитал подреди човеку, спасавајући човечанство од коначног ропства. Утопија? Не! Утопија је, и то крвава, тоталитарни глобализам, а ово је могућност хришћанског одговора на савремене изазове.

Мисао руске емиграције

Иако је највећи број руских мислилаца - емиграната одбегло из Русије због тога што су бољшевици, освојивши власт, сурово гонили хришћанство и ограничавали слободу мишљења (1922, из Русије су, под претњом смртне казне ако се врате, протерани такви философи какви су Николај Берђајев и Иван Иљин), они ипак нису били слепи за слабости западног капитализма и за материјалну истину социјалистичког преуређења друштва.

Као хришћани, руски мислиоци у расејању су знали рећи да ће „западни хедонистички идеали и егоизам пре или касније да доведе до саморазарања света уз пораст техничких могућности човечанства” (М. Назаров). Николај Лоски је, још 1932. године, у свом делу „Слобода и економска демократија” истицао да економија не може бити циљ самој себи, и да плурализам и слобода привредног живота могу бити корисни само у оном друштву у коме људи верују у власт духовног над материјалним. Бескрајна економска слобода може да створи ропство слабих јакима. Мора се ићи средњим путем - између гашења привредног живота, стављеног под потпуну државну контролу и лишеног личне иницијативе на једној, и дивљачке самовоље моћних компанија у либерал - капитализму, на другој страни. Лоски је сматрао да су приватни капитал, као и слобода предузетништва и рада неопходни, под условом да су „регулисани новим правним нормама и установама да би радник био заштићен од капиталистичке експлоатације и да би се обезбедила друштвено корисна функција приватне својине... Идеал економске демократије није ни социјализам, ни анархични капитализам, него синтеза афирмативних страна и једног и другог уређења.”

Та синтеза означава многоврсно привреду: приватни, кооперативни, муниципални, државни сектор и њихове комбиноване форме. То би био „социјални или народни капитализам” (А. Билимович).

Отаџбина је изнад профита: предузетништво мора бити схваћено као форма патриотског служења (то је оно што се назива „јапански модел”: модернизација без вестернизације, с нагласком на традиционалним друштвеним вредностима.)

Приватна својина се мора ставити у службу заједнице. Она мора постати „функционална својина”. Иако припада приватном лицу, треба да служи интересима друштвене целине.

Емигрантски економиста Н. Н. Ивркин још 20-их година 20. века осмислио је и алтернативни финансијски систем ради заштите земаља од падања у руке капиталистичких грабљиваца. Централна банка не сме бити у рукама приватника (као у САД), него у рукама државе. Монета није роба, говорио је он, и не сме служити за спекулантске зараде берзанских и других махера. Национална економија се не сме градити позајмљивањем новца од међународних лихвара, него унутрашњим државним зајмовима, уз залагање земље, као и реалним привредним растом.

Чак је и либерал Новгородцев тврдио да на Западу „власт новца погани све”, и да демократија уништава себе помоћу новца.

Зашто су се руски хришћански мислиоци толико бавили привредом, да је бивши марксиста, а касније свештеник и теолог, Сергеј Булгаков, чак написао „Философију привреде”? Зато што је „за хришћанина неприхваљива власт новца, која из области економије прелази у социјално - духовну област, и подстиче варваризацију” (Михаил Назаров).

Циљ је да се превлада класна борба путем праведне расподеле права и дужности у друштву. Друштвена једнакост је немогућа, јер су људи створени неједнаки. Принудна једнакост је, стога, опасност: могућа је само једнакост грађана пред законом, као и једнакост могућности. Али, за разлику од класног друштва у капитализму, где се неједнакост између људи продубљује привилегијама заснованим на пореклу и експлоатацији других, неједнакост у праведној заједници може да потече само од личних квалитета појединца и њихових личног труда.

У капитализму, човеков рад је само роба на продају; у хришћанском друштву рад мора да „изграђује душу радника, и улепшава лик земље која се радом преображава” (Фјодор Степун).

Познати руски религиозни философ, Георгије Федотов, у својим делима „Шта је социјализам?” и „Наша демократија”, истицао је: „Рад постаје мерило социјалних вредности и полаже се у темељ социјалне хијерархије. Ако је у феудалном и патријархалном друштву аристократија заснивала своје право путем земљопоседништва (и ратничке храбрости), а у капитализму - путем својине над

новцем (и талента), у друштву рада биће створена аристократија, заснована на раду (и стваралаштву)⁶.

Иван Иљин је, у свом тексту „Претпоставке стваралачке демократије” истакао услове без којих у једном друштву не може бити остварена демократија. Поред умећа упражњавања слободе, високог нивоа правне свести, извесног нивоа образовања и обавештености, политичког искуства, одговорности и грађанске храбрости, *conditio sine qua non* демократије је САМОСТАЛНОСТ ПРИВРЕЂИВАЊА ГРАЂАНИНА. Иљин вели:

>> Под тим не подразумевам богатство, нити предузимаштво, ни власништво над земљом, него личну способност и ДРУШТВЕНУ могућност да своју породицу храниш поштеним, макар и најамним, радом. Слободан грађанин себе у животу мора да осећа као САМОСТАЛНОГ ТРУДБЕ-НИКА, који није избачен из живота своје земље, него је нагонски укључен у реалне животне токове. Само онај који се осећа кадрим да буде хранитељ самог себе и да доноси корист свом народу има основу за НЕЗАВИСНО РАСУЂИВАЊЕ У ПОЛИТИЦИ ради непоткупивог исказивања своје воље и гласања. Он под ногама има извесну стваралачку укорењеност, а у души ИСТИНСКИ НАЧИН МИШЉЕЊА, који га приводи исправном поимању ДРЖАВНОГ домаћинства и исправном осећању ДРЖАВНИХ потреба и нужди. Без овога се демократија претвара у непрекидно хватање у коштац неукорењених рвача: о држави и њеном устројству, о Отаџбини и њеном спасењу не мисли НИКО, зато што су сви заузети ЛИЧНОМ ЗАРАДОМ.

Човек, лично неспособан за поштен рад, јесте професионалац мрачних умећа, опасна протува, мајстор варалаштва, поткупљиви нитков. Он живи ван правног поретка и правне свести и зато је ПОЛИТИЧКИ ИДИОТ. После изгубљених ратова, грађанских ратова и дугих револуција - у земљи се нађе безбројно мноштво таквих авантуриста одвиклих од рада, који су као створени за то да разоре и униште сваку демократију. Срећковићи постају „успешни бизнисмени” (скоројевићи - парајлије); од неуспешних се ствара готов најамни кадар за све могуће „псеудогенерале”, радикалне партије, инострану шпијунажу и разбојничке банде.

Човек, који нема ДРУШТВЕНУ могућност да храни своју породицу

пошвеним радом, трагична је појава НЕЗАПОСЛЕНОГ. Он није крив за своју несрећу и често сам ужаснуто посматра како га дуготрајна незапосленост деморалише и убија. Тешко је обрачунати се са масовном незапосленошћу, јер њу изазивају сложени узроци: привредне кризе, пренасељеност, економска застојалост земље, рушилачки ратови и револуције. А ти узроци бивају лакше уклоњени генијалном иницијативом једног човека, ако се такав нађе, него парламентарним несугласицама.<<

Да подвучемо: руска интелектуална емиграција била је за ТРЕЋИ ПУТ - ни Стаљинов принудни колективизам, ни дивљање либерал - капиталистичког лихварства и експлоатације, него хришћански солидаризам, који приватну својину ставља у функцију општег добра.

Солжењин о „Трећем путу” хришћанске економије

Најнепосреднији настављач економског учења руске хришћанске емиграције у области економије био је Александар Исаијевич Солжењин. Протеран из Совјетског Савеза због борбе против „архипелага ГУЛАГ”, он је дошао на Запад (прво у Швајцарску, па у САД). Сви су очекивали да ће он појати химне западном типу партијске демократије, плурализму и капитализму, али Солжењин је постао радикални критичар обездуховљеног света у коме је новац бог. Наљућени идеолози „најбољег од свих могућих светова” Рах Americana почели су да га оштро нападају, називајући га „руским Хомеинијем”. Солжењин на то није обраћао пажњу. У свом тексту „Како да преуредимо Русију?”, насталом уочи повратка у Отаџбину, понудио је, између осталог, визију економског живота заједнице засновану на хришћанском солидаризму. Ево те визије:

>> У поређењу с колхозима - лични закуп (и то не од колхоза већ од месне самоуправе) представља несумњив искорак ка побољшању наше пољопривреде. У норми одређеној за дотични крај (у складу са катастрофом) - закуп је доживотан и с неограниченим наслеђивањем; њива се одузима само у случају немарне обраде, али не због болести породице закупца; с правом добровољног одрицања од њиве - и у том се случају закупцу плаћа оно што је у земљу уложио и на њој подигао. (И за све то уопште није потребан посебан управљачки апарат над

закупцима: такви случајеви неће бити многобројни, и са њима ће месно земство изаћи на крај.)

Међутим, при садашњој нашој одвикнутости од земље (и оправданом неповерењу у власти које су већ толико пута обмањивале) - можда се закупом људи и не могу привући. Уз то, земљишни закуп и неће издржати економску конкуренцију са приватним власништвом на земљу, где је гарантовано дуготрајно побољшање земље а не исцрпљивање, и само ћемо у том случају моћи да рачунамо на то да наша пољопривреда не заостаје за западном. И предвидевши и захтевајући самосталност у свим областима живота - како да је не допустимо са земљом? Не признати селу приватно власништво - значи затворити га, овај пут заувек.

Али увођење приватног власништва се мора одвијати опрезно. Још у доба Столипина су постојала строга ограничења, да би земља доспевала управо у руке сељака-земљорадника, а не крупних шпекуланата или на лажна имена, кроз „акционарска друштва”. А сада је наш сељачки сталеж искорењен. изумро; и више надобудне спретности имају анонимни шпекуланти из сиве економије који су већ згрнули почетни капитал; и садашња поткупљива управа није способна за добро устројену контролу - данас би, под фирмом „акционарских друштава”, „организација”, задруга могли на велико куповати малтене латифундије, па да онда сами постављају закупце. (А да и не говоримо о томе да странци купују земљу.) Такве куповине се ни у ком случају не смеју дозволити. Ако крупни власници разграбе земљу - то ће јако стеснити живот осталима. (А и не можемо тако нешто дозволити предвиђајући скорашњу пренасељеност читаве планете, самим тим и наше земље.)

Куповина земље мора се вршити уз олакшице са дугогодишњом отплатом, и код пореза такође. Ограничавање величине земљишне парцеле (за дотично место) - само по себи никако не стешњава смисао рада и слободу рада. Напротив: напори сваког домаћина биће усмерени не на ширину поседа, већ на побољшање обраде, интензивност метода. Да наши људи притом могу - и при најнесноснијим непријатељским ограничењима власти - чуда да стварају, већ је показано на сићушним окућницама које су земљу храниле у доба надуваног колхозног система.

Ограничавање величине оставља залихе земље за поделу малих парцела - и радницима који желе да имају сопствену башпу, и грађанима који траже одушак од зачепљеног живота. И та подела мора бити бесплатна (само да обрађују!); исто толико би улазило као бесплатан део и земљорадницима који купују земљу.

И за све њих - мора се пронаћи земља.

Столипин је говорио: не може се створити правна држава ако пре тога не постоји независан грађанин - социјални поредак је примарнији и ранији од било ког политичког програма.

А независног грађанина без приватног власништва не може бити.

За 70 година наше су мозгове увежбали да се боје власништва и клоне најамног рада као нечисте силе - то је велика победа Идеологије над нашом људском сушпином. (Као што су и читав облик западне привреде карикатурално усађивали у наше мозгове.)

Али, поседовање умереног власништва које не угњетава друге - улази у појам личности, придаје јој одолевање. А савесно обављен и праведно плаћен најамни рад - облик је узајамне помоћи и води добронамерности међу људима.

И зашто да се и даље грчевито држимо централизоване јалове, идеолошки „регулисане“ привреде која је читаву земљу довела у немаштину? - само да бисмо издржавали паразитски апарат, јер ће иначе изгубити и последње оправдање?

Свакако, онај удар који ће доживети милиони неспремних ненавикнутих људи приликом преласка на тржишну привреду, мора бити крајње ублажен. На срећу (на несрећу!), ми за то имамо оно отицање из буџета од много, много милијарди, што је управо побројано, на шта га све траћимо.

Ускоро ће шест година - а бучна „перестројка“ још није исцељујућим покретом дотакла ни пољопривреду, ни индустрију. А то отезање - то су године људских пањки које се бришу из живота.

Али и да непромишљено прекардашивши преузимамо туђи тип привреде који се тамо уобличавао вековима и по стадијумима - такође је разорно!...!

Али, све у свему, чини ми се јасним да треба дати простора здравој приватној иницијативи и подржавати и штитити све врсте малих предузећа, на њима ће највероватније и процветати сваки крај - али чврсто ограничити законима могућност незадрживе концентрације капитала, ни у једној грани не дозволити

стварање монопола, контролисање једних предузећа од стране других. Монополизација прети да погорша робе: фирма може себи дозволити, да тражња не би јењавала, производњу роба које не трају дуго. Вековима су се фирме и власници поносили робом која не дотрајава, док је сада (на Западу) - загушујући низ стално нових, нових дречавих модела, док здрав појам поправке нестаје: једва нешто мало покварена ствар се мора одбацити и купити нова - управо супротно људском осећању самоограничавања, прави-правцати разврат.

Томе треба додати и психолошку кулу раста цена - и то у развијеним земљама: уз пораст продуктивности рада - цене не падају, већ расту! прождирући економски пламен а не прогрес. (Стара Русија је и читав век живела с непроменљивим ценама.)

Не сме се дозволити навала власништва и користољубивости - до социјалног зла које разара здравље друштва. Антимонополским законодавством треба у оквиру сваке врсте производње прекомеран раст регулисати јако повећаним порезима. Банке су потребне као оперативни центри финансијског живота, али - не дати им да се претворе у зеленашке израслине и постану потајне газде читавог живота.

Исто тако се све у свему чини јасним да наш излазак из комунизма не треба да буде по цену израбљивачке поделе страним капиталистима ни нашег рудног богатства, ни површине наше земље, ни поготово шума. То је изузетно опасна идеја: оно што је упропашћено нашом унутрашњом несређеношћу - сада покушавати да спасавамо кроз страни капитал. Он ће нам потећи онда кад код нас открије висок принос за себе. Али не треба да западни капитал домамљујемо под условима који су за њега повољни а за нас понижавајући, само дођите и владајте над нама - таква се распродаја касније не може поправити, претворићемо се у колонију. (Премда: током совјетске три четвртине века смо се срозали на ступањ колоније, а како иначе то назвати?..) Допуштати га - у чврстом колосеку: да економско оживљавање које доноси не премаше ни изнета добит, ни разарање наше природне средине. Онда ћемо и ми убрзати наше квалитативно изједначавање с развијеним земљама.

Али - та нису коначно угушена ни заборављена радна својства нашег народа. Видимо како су Јапанци зауставили пад и чак се узнели не иностраним

убризгавањима, већ сопственим високим радним моралом. Чим се укине државни јарам над сваком нашом радњом и плаћање постане правично - одмах ће порастати квалитет рада и свуде ће заблистати наши умелци. Ако и нећемо ускоро достићи такав ступањ да наше робе имају међународну тражњу - за земљу наше величине и богатства могуће је да се дуже време задовољи и унутрашњим тржиштем.<<<

Владика Николај и средњи систем

Владика Николај је сматрао да хришћански идеал праведног друштва свакако јесте прва хришћанска заједница у Јерусалиму, где су људи имали једно срце и једну душу, и где им је имовина била заједничка. Било је оних који су покушавали да га поново остваре - попут руског филантропа, Непљугјева, који је створио тридесетак хришћанских комуна у Русији, Белгији и Холандији, али, непомогнут од државе и од Цркве, умро разочаран 1905. године.

Срби су, са своје стране, имали нешто друго: тзв. „средњи систем”, који их је спасавао од економских и аграрних ратова, разорних по Европу. Средњи систем се састојао од употребе личне и колективне имовине (фамилијарне, сеоске, општинске и државне утрине и шуме, на пример.) Као помоћ сиромашнима постојала је кошевска храна, која је скупљана у јесен од имућнијих сељака, да би се у пролеће прехрањивала сиротиња.

У градовима су постојали еснафи, који су од своје заједничке имовине помагали болесне или имовно посрнуле чланове, као и њихову децу, коју би одшколовали до стицања мајсторског права и помагали им да отворе радњу. Имућни чланови еснафа су највећи део своје имовине остављали еснафској каси ради помоћи сиротињи.

Владика Николај о том добу србске историје каже:

>>> Овакав економски строј код Срба био је прожет кроз духом хришћанске човечности и узајамне људске одговорности, по савести а не по спољашњој сили и притиску. И при таквом строју сваки се човек осећао слободним човеком а не робом. Јер је постојала индивидуална и колективна својина. Онај ко је изгубио сву личну својину, било због неког свог порока, или невештине, ипак је имао ослоњаца у колективној својини. Није отсецан од људског друштва, нити се осећао беспо-

моћан и излишан. Помогнут колективном имовином, он је увек живео надом, да ће моћи доћи и до личне имовине. За картеле богаташа није се знало, нити за глад сиромаша. Морам ти рећи, да је Србин увек презирао човека који нема ништа, мада га је помагао и хранио. Презирао је онога, који није имао ништа, а мрзео је онога ко има сувише. То је српска црта карактера одвајкада.

Још ти морам рећи, да је пост код Срба био значајан економски фактор. Пост као уздржљивост од јела челичио је карактер и у исто време значио штедњу. А пост је од Бога заповећен као услов спасења. Зато је Бог благосиљао народ који је постио. Људи који су запамтили патријархално време код Срба могу посведочити, да је у то време народ са мање био ситији и задовољнији него у наше време са много више, али без поста. Храна која је могла бити довољна за тридесет лица кад се постило, данас је једва довољна за десет лица. Ипак су оних тридесет били здравији и снажнији и задовољнији, него ових десет у наше време. Тако је Бог благосиљао наше претке због поста. А с нама који не постимо бива оно што је рекао Јеврејима: „Јешћете, али се нећете наситити.”

Велике породичне задруге код Срба биле су у ствари мале хришћанске комуне. Заједничка је била имовина, заједнички труд, заједничка трпеза, заједничка молитве. Слога и јединство у тим задругама нису се одржавали само крвним сродством. Постојао је још један чинилац, важнији од крви, па кад је овај чинилац ослабио, крв није била у стању да одржи јединство задруге ни да спречи распад тих дивних породичних комуна. То је онај исти чинилац, који је без обзира на крв, држао и прву хришћанску комуно у Јерусалиму.

Тај моћни чинилац јесте хришћанска вера и хришћанска моралност. Страх од Бога и стид од људи. Визија небеског света и свест о блиској смрти, која је значила не свршетак живота занавек, него почетак једног новог живота, зависног од људских дела на земљи. Када је тај чинилац ослабио, онда су се у задругама појавила она два позната зла, која одувек подрицају и руше сваку људску заједницу: непоштење и неповерење. Скоро сто година опирале су се српске породичне задруге - те мале цркве, мале хришћанске комуне - да их она два црва не разоре. Но, мало по мало па су подлегле, и остале су у сећању народа као слапка вилинска прича, која се са болом прича и препричава.<<

Тај задружни дух „средњег система”, по Николају, разорили су србски

интелектуалци школовани у иностранству „по народима екстремних економских теорија и пракси”. Због своје себичности и плитких партијских интереса, они су уништили начела задружног хришћанског солидаризма и колективне својине, који су Србе заштитили од робовања човека човеку („картелске плутократије”, то јест, данашњим речником речено, власти мултинационалних компанија) и робовања човека држави (насилни колективизам).

Средњи систем и повратак хришћанском солидаризму био би могућ, како уз помоћ државе, тако и - пре свега! - уз спремност имућних да се одрекну дела своје имовине ради општег добра. Богаташки картели служе „за неограниченост стицања личне имовине” и тиме разарају друштво. Богаташи и њихово потомство морално пропадају, и још више доприносе кидању узајамности у заједници. Само обнова заједничке имовине и старање о добру свију, домаћински дух и брига о сиротињи, могу Србима (и осталима) помоћи да се врате Богу и себи.

У (необјављеном за живота) нацрту за обнову србске државе, Николај Велимировић је рекао да њено гесло мора бити: „Човек изнад свега, а Бог изнад човека”. Средњи економски систем је, по њему, био средство да се овај идеал васпостави у пуноти свог друштвеног значења.

Ако овај идеал не буде руководио Светосавсју Цркву, којој имовина треба да буде враћена, слом србског народа је ближи него што и слутимо. Јер, запамтимо: Црква је још увек једина установа у коју народ има поверења, и њена морална улога је нешто што народу и даље буди наду да није све пропало. Није се играти с народним надама, поготову у доба свеопштег незнања.

Литература:

1. А. Н. Лебедев: Свештенство древне васељенске Цркве од апостолских времена до X века, Zepfer Book World, Београд 2002.
2. Основи социјалне концепције Руске Православне Цркве, У сенци вавилонске куле, Образ светачки, Београд 2004.
3. Златоусти проповедник васкрслога Христа / Св. владика Николај у сећањима савременика, Луг духовни, Крагујевац 2003.
4. Руска идеологија и нови миленијум, Фронт слободне Русије, Москва 2001. (на руском)
5. Владимир Вукашиновић: Литургија и култура, Хришћански културни центар, Београд 2007.
6. Миодраг Петровић: Крмчија Светога Саве о заштити обесправљених и социјално угрожених, изд. Драгомир Антонић, Београд 1990.
7. И. В. Попов: Свети Јован Златоусти и његови непријатељи, Пролог, Врњачка Бања 2007.
8. Св. Јован Кронштатски - пророк православне Русије, Образ, Београд 1996.
9. Владика Николај: Српски завет на размеђи светова, Светигора, Цетиње 2001.
10. Михаил Назаров: Из ризнице руске емиграције, у „Тријумф светске закулисе”, Руске идеје, Москва 1996. (на руском)
11. А. И. Солжењицин: Како да уредимо Русију, Двери српске 3/2007.
12. Др Димитрије Богдановић: Основи социјалне теологије Св. Јована Златоустог, Православна мисао 1-2/1968.

САДРЖАЈ

Уводна реч	5
Шта ће бити са црквеном имовином?	7
Учење Цркве о раду, својини, глобализацији	11
Рана Црква: Богословље милосрђа	27
Из историје светосавског милосрђа	39
Милосрдни рад у Руској Цркви	46
Да ли је могућа „хришћанска економија“?	50
Литература	63